SETA
RAPOR

SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | **www.setav.org** | Kasım 2011

YÖK'ÜN 30 YILI

BEKİR S. GÜR | ZAFER ÇELİK

SETA RAPOR

No: 4 | Kasım 2011

YÖK'ÜN 30 YILI

BEKİR S. GÜR | ZAFER ÇELİK

BEKİR S. GÜR

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Matematik Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. Bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra, yüksek lisansını Florida State Üniversitesinde öğretim sistemleri üzerine tamamladı. Doktorasını, Utah State Üniversitesinde öğretim teknolojisi alanında yaptı. Halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Çeşitli dergi ve kitaplarda makaleleri yayınlanmıştır. *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz* (SETA, 2009) ve *Yükseköğretimde Kalite Güvencesi* (SETA, 2010) adlı kitapların ortak yazarıdır. Ayrıca, *Matematik Felsefesi* (Kadim, 2011) ve *2000'li Yıllar: Türkiye'de Eğitim* (Meydan, 2011) başlıklı derlemeleri yayınlanmıştır. e-posta: gurbekir@gmail.com

ZAFER ÇELİK

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisansını, aynı bölümde *Dil Mühendisliği ve Bir Ulusun Şekillenmesi: 1932–1938 Yılları Arasında Türkiye* başlıklı tezi ile tamamladı. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Chemnitz Teknoloji Üniversitesi'nde değişim programları çerçevesinde doktora öğrencisi olarak, Berlin Humboldt Üniversitesi Karşılaştırmalı Eğitim Merkezinde misafir araştırmacı olarak bulundu. Hâlen, Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir. e-posta: zafre77@gmail.com

SETA | Nenahatun Caddesi No: 66 Gaziosmanpaşa / Çankaya 06700 ANKARA TÜRKİYE
Tel:+90 312.551 21 00 | Faks :+90 312.551 21 90 | www.setav.org | info@setav.org

SETA Washington D.C. Office |1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106 Washington, DC 20036 USA
Tel: +1 202-223-9885 | Faks: +1 202-223-6099 | www.setadc.org | info@setadc.org

2011©Yayın hakları mahfuzdur

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR | 4
ŞEKİLLER | 4
KISALTMALAR | 5
YÖNETİCİ ÖZETİ | 6
SUNUŞ | 9
GİRİŞ | 10
TÜRKİYE'NİN KADİM BİR SORUN ALANI OLARAK ÜNİVERSİTE | 11
YÖK'Ü HAZIRLAYAN NEDENLER | 14
YÖK KURULUYOR | 15
YÖK'ÜN VE YÖK ELEŞTİRİLERİNİN EVRİMİ | 17
12 EYLÜL SONRASI OTORİTER DÖNEM (1981-1988) | 20
DALGALI DÖNEM (1989-1996) | 22
28 ŞUBAT SONRASI BASKICI DÖNEM (1997-2007) | 23
NORMALLEŞME SÜRECİ (2007- …) | 30
YÖK DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELERİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ | 33
SONUÇ YERİNE: YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI | 38
KAYNAKLAR | 40

TABLOLAR

TABLO 1. HÜKÜMETLERE GÖRE KURULAN ÜNİVERSİTE SAYISI (1980-2011). | 33
TABLO 2. TÜRKİYE KAYNAKLI BİLİMSEL YAYIN SAYILARI (2000-2010). | 37
TABLO 3. YÜKSEKÖĞRETİM BÜTÇESİNİN GSYH VE KONSOLİDE BÜTÇE İÇİNDEKİ PAYLARI (1997–2011). | 37

ŞEKİLLER

ŞEKİL 1. YÖK'ÜN EVRİMİ. | 19
ŞEKİL 2. YÜKSEKÖĞRETİM ÖĞRENCİ SAYISININ YILLARA GÖRE ARTIŞI (1984-2011). | 35
ŞEKİL 3. OECD ÜLKELERİNDE YAŞLARA GÖRE YÜKSEKÖĞRETİM MEZUNU NÜFUSUN ORANI (2009). | 36

KISALTMALAR

AK Parti	:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	:	Anavatan Partisi
AOBP	:	Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı
AR-GE	:	Araştırma-Geliştirme
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
DYP	:	Doğru Yol Partisi
FP	:	Fazilet Partisi
GSYH	:	Gayrısafî Yurtiçi Hâsıla
MEB	:	Millî Eğitim Bakanlığı
MGK	:	Millî Güvenlik Kurulu
MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
MYO	:	Meslek Yüksekokulu
OBP	:	Ortaöğretim Başarı Puanı
ODTÜ	:	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (*Organization for Economic Co-operation and Development*)
ÖSS	:	Öğrenci Seçme Sınavı
SHP	:	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜBA	:	Türkiye Bilimler Akademisi
TÜMÖD	:	Tüm Öğretim Üyeleri Derneği
TÜSİAD	:	Türk Sanayici ve İşadamları Derneği
ULAKBİM	:	Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi
UNESCO	:	Birleşmiş Milletler, Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*)
ÜAK	:	Üniversitelerarası Kurul
YÖK	:	Yükseköğretim Kurulu

YÖNETİCİ ÖZETİ

- Türkiye'de üniversite özerkliği, genellikle, hükümetlerden ya da üniversite dışı kuruluşlardan bağımsız olmak şeklinde ele alınmıştır. Üniversitenin topluma karşı sorumluluğunu yeterince vurgulamayan bu özerklik algısı, 1960 Anayasası ile birlikte güçlendirilmiştir. Ayrıca, akademik özgürlüğü kısıtlayan uygulamalar, üniversite özerkliğine müdahale olarak değerlendirilmemiştir.
- Yükseköğretime yönelik toplumsal talebin büyüklüğüne rağmen, 1970'li yıllarda üniversiteler, kapasitelerini artırmakta isteksiz davranmışlardır. Dahası, üniversiteler ve öğretim üyeleri Türkiye sathında oldukça dengesiz dağılmışlardı. Bu sorunlar, üniversitelerin ülke düzeyinde bir koordinasyona ihtiyacı olduğunu gündeme getirmiştir.
- Türkiye'de üniversite rektörlerinin öğretim üyeleri tarafından seçilerek göreve gelmesi ve seçim sürecinde gruplaşmaların ortaya çıkması, üniversiteyi olumsuz etkilemiştir. Ayrıca üniversite kampüslerinde karşıt gruplar arasında çıkan çatışmalar, toplumsal yaşamı derinden etkilemiştir. 12 Eylül askeri idaresi, üniversiteleri zapturapt altına alınması gereken kurumlar olarak görmüştür.
- 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'yla kurulan Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'na, yükseköğretimi ulusal düzeyde sevk ve idare sorumluluğu verilmiştir. Yükseköğretim Kanunu ile, rektörlük ve dekanlık gibi makamların seçimle belirlenmesinden vazgeçilmiş ve atama sistemine geçilmiştir. Kanun, bilimi, akademik özgürlüğü ve evrenselliği geri plana itmiş, ideolojik bir çerçevede insan yetiştirmeyi amaçlamıştır. Çok geniş yetkilerle donatılan ve merkeziyetçi bir sistem getiren YÖK, 12 Eylül döneminin ürünü olması ve üniversite özerkliğini sonlandırması nedenleriyle günümüze değin eleştirilmiştir.
- Bu raporda YÖK'ün ve YÖK eleştirilerinin evrimi, dört farklı dönem üzerinden incelenmiştir. Bu dönemleştirme, Cumhurbaşkanları, hükümetler, YÖK Başkanları ve üniversiteler arasındaki ilişkilerden yola çıkılarak yapılmıştır. Böylece, YÖK'ün farklı dönemlerdeki misyonu ortaya konmuştur.
- **12 Eylül Sonrası Otoriter Dönem (1981-1988):** Bu dönemde temel tartışma, YÖK'ün üniversite özerkliğini kısıtlamasına ilişkindir. YÖK, kayırmacılık ve yolsuzluk ekseninde de tartışılmıştır. Hükümet ve Cumhurbaşkanı, yükseköğretim sisteminin değiştirilmesi tartışmalarına girmemiştir. YÖK, günlük siyasetten nispeten uzak bürokratik bir yapıdadır.
- **Dalgalı Dönem (1989-1996):** Siyasal sistemin nispeten normalleşmesi nedeniyle, yükseköğretim yasa değişikliği, hem Cumhurbaşkanı'nın hem de hükümetin gündemine girmiştir. ANAP Hükümeti, yükseköğretim kurumlarını çeşitlendiren bir kanun çıkarmıştır; bu kanun, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. DYP-SHP Koalisyon Hükümeti, rektörlük seçiminde salt atama yerine, önce üniversitede seçim yapılmasını ardından atama yapılmasını öngören yasa değişikliği yapmıştır. Doğramacı'nın son dönemlerinde başlayan YÖK reformu tartışmaları, Sağlam'ın YÖK Başkanlığı döneminde azalmıştır.
- **28 Şubat Sonrası Baskıcı Dönem (1997-2007):** 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK) kararları sonrasında, YÖK'e ilişkin tartışmalar, özerklik ekseninden uzaklaşıp, laiklik eksenine oturmuştur. MGK ve YÖK kararlarının rektörler tarafından uygulanması, özerkliğe müdahale olarak yo-

rumlanmamıştır. Akademik özgürlük önemsizleşmiş; keyfi uygulamalar ve yasaklar öne çıkmıştır. Başörtüsü yasağı tavizsiz uygulanmıştır. Üniversiteye giriş sisteminde yapılan değişiklikle, katsayı uygulaması başlatılmış; sınav, lise müfredatını ölçmekten uzaklaşmıştır. Laiklik eksenli YÖK tartışmaları, 2000'de Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanı olması ve 2002'de AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, daha da artmıştır. Aralık 2003'te YÖK Başkanı olarak atanan Teziç, Gürüz'den farklı bir strateji izleyerek, hükümete karşı "direnişinde" desteği, meşruiyeti sorunlu olan ve kamuoyu gözünde hayli yıpranmış olan ordudan değil, İdari Mahkeme ve Danıştay gibi hukuk organlarından almıştır. AK Parti Hükümetinin yükseköğretim yasa değişiklik çabaları, YÖK'ün olumsuz tutumu ve Sezer'in hazırlanan yasayı 2004 yılında veto etmesi nedeni ile sonuçsuz kalmıştır.

- **Normalleşme Dönemi (2007- ...):** Teziç döneminin sonlarında bizzat YÖK tarafından yükseköğretim sisteminin değiştirilmesine yönelik talepler dillendirilmiştir. 2007'nin sonlarında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün YÖK Başkanı olarak Yusuf Ziya Özcan'ı ataması ile birlikte YÖK, toplumsal gerilimin bir parçası olmaktan çıkmıştır. Üniversitelerdeki yasakların son bulması, üniversite giriş sisteminin değiştirilmesi, üniversite sayısı ile öğrenci kontenjanlarının artırılması gibi toplumsal talepler dikkate alınmıştır.
- YÖK'ün baskıcı olduğu dönemlerde, genellikle Cumhurbaşkanı'nın örtülü bir desteği olmuş ve siyaset kurumu ya olanlara göz yummuş ya da zayıflığından dolayı ses çıkaramamıştır. Türkiye'de üniversiteler, evrensel olarak kendilerinden beklenen, hangi şartlar altında olursa olsun, hak ve hakikati savunma (*advocacy*) görevini yeterince yerine getirememiştir.
- Bir bütün olarak YÖK döneminde, önemli nicel gelişmeler yaşanmıştır. Devlet üniversitesi sayısı, Başbakan Demirel ve Başbakan Erdoğan dönemlerinde özellikle artmıştır. Öğrenci sayısında da bir artış sağlanmıştır. 2008 yılından sonra kontenjan artırımı, yeni üniversitelerin kurulması ve çıkarılan öğrenci af yasaları, öğrenci sayısının artmasında etkili olmuştur. Yükseköğretime hâlâ ciddi bir toplumsal talep vardır ve okullaşma oranları, gelişmiş ülkelerin altındadır. Yükseköğretime ayrılan kaynaklar son yıllarda artırılmış (yaklaşık GSYH'nin %1'i) olmasına rağmen, OECD ülkeleri ile kıyaslandığında (ortalama %1,5) düşüktür.
- YÖK'ün yetkilerinin azaltılması, eşgüdüm ve planlamadan sorumlu bir üst kurula dönüştürülmesi ve üniversitelerin idari ve mali özerkliklerinin artırılması hususunda neredeyse tam bir uzlaşı olmasına rağmen yükseköğretimin yeniden düzenlenmesi konusunda atılan adımlar, bugüne kadar sonuçsuz kalmıştır. Yükseköğretimde ne tür yeniden düzenleme yapılması gerektiği konusunda uzlaşı yoktur.
- Yükseköğretime ilişkin reform beklentileri hâlâ karşılanmamıştır. Muhtemel bir yükseköğretim reformunun en önemli bileşeni, yükseköğretim sisteminin topluma karşı hesap verebileceği bir mekanizmanın kurulmasıdır. Mevcut yükseköğretim sisteminin kurucu figürü olan Cumhurbaşkanının artık halk tarafından seçilecek olması, son yıllarda yaşanan normalleşmeyi muhkemleştirme ve topluma hesap verebilirliği artırma potansiyeline sahiptir.

SUNUŞ

Türkiye'de özelde Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'nun yapısı ve genel olarak yükseköğretim sisteminin durumu, öteden beri, yoğun tartışmaların yaşandığı ve hatta toplumsal gerilimlere neden olan bir alan olmuştur. Her ne kadar yükseköğretim sisteminin bir yeniden yapılanma sürecine girmesi gerektiği konusunda genel bir uzlaşı olsa da, bu yapılanmaya dönük tartışmalar, kısa sürede, yetki/iktidar kavgasına dönüşmekte ve yeniden yapılanma çabaları sonuçsuz kalmaktadır. Tartışmalar, genellikle, ne dünya yükseköğretimindeki klasik uygulamalar ile çağdaş eğilimler hakkında doyurucu bir bilgiye dayanmakta ne de Türkiye yükseköğretiminin somut ihtiyaç ve toplumsal taleplerini dikkate almaktadır.

Türkiye'nin yükseköğretim alanındaki sorunlarını minimize etmesinin, demokratik ve ekonomik gelişimine çok önemli bir katkısı olacağı inancını taşıyan SETA, yükseköğretim sorunlarına dair kısırdöngüyü aşmak adına bugüne kadar iki kapsamlı rapor yayınlamıştır. *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz* ve *Yükseköğretimde Kalite Güvencesi* başlıklarını taşıyan bu çalışmalar, yükseköğretim sisteminin temel sorun ve eğilimlerini, uluslararası karşılaştırmalı analizlere dayalı olarak incelemiştir.

Daha önceki raporların bir devamı olarak hazırlanan bu rapor, YÖK'ün 30 yıllık geçmişinin genel bir değerlendirmesini yapmaktadır. Bu raporun amacı, kurulduğu günden bugüne sürekli tartışılan, kaldırılması ya da yeniden yapılandırılması sürekli gündemde olan YÖK'ün ve YÖK'e ilişkin eleştirilerin bugüne kadarki evrimini analiz etmektir. Rapor, yeni bir Anayasa hazırlama sürecine giren Türkiye'nin önümüzdeki dönemde gündemini meşgul edecek konulardan biri olan, YÖK'ün yeniden yapılandırılması hakkında kapsamlı bir arkaplan sunmaktadır.

Taha Özhan
Başkan
SETA

YÖK'ÜN 30 YILI

GİRİŞ

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası kurulan Milli Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanarak, 6 Kasım 1981 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, yükseköğretim sistemini yeniden yapılandırmıştır. Bu yeni sistemin en önemli unsuru, yükseköğretimin ulusal düzeyde sevk ve idaresi için Yükseköğretim Kurulu (YÖK) adıyla yeni bir kurum kurulması ve böylece merkeziyetçi bir yapıyı esas almasıdır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, o derece bu kurumla özdeşleşmiştir ki, bu kanun "YÖK Kanunu" olarak da bilinir. YÖK'ün çok geniş yetkilere haiz kılınması, başından itibaren tartışmalara yol açmış ve söz konusu yetkilerin üniversitelerin "özerklik"lerini sonlandırdığı yaygın olarak dillendirilmiştir. YÖK ile birlikte akademik ve idarî pozisyonlar yeniden tanımlanmış ve atama ile yükselme usulleri yeniden belirlenmiştir. Böylece, eskiden öğretim üyelerinin oylarıyla seçilen rektörler, YÖK'ün belirlediği adaylar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanmaya başlamıştır.

YÖK ile birlikte gelen sistem, sıklıkla olumsuz bir şey olarak görülüp yükseköğretim sistemini "deforme" eden bir sistem olarak nitelendirilmiştir (Tunçay, 1984, s. 683). Öte yandan, YÖK ile birlikte, yükseköğretimde bir reform yaşandığı ve önemli iyileştirmelerin gerçekleştirildiği de savunulmuştur (TÜSİAD, 2003). 1981 yılı öncesi ve sonrası dönem karşılaştırıldığında, her yönüyle önemli değişimler ve farklılıklar görülür. YÖK, kurulduğundan günümüze değin, değişik zamanlarda ve zaman zaman alabildiğine şiddetli tonlarda tartışmalara neden olmuştur. YÖK kimilerince üniversitelerde yaşanan sıkıntının "tek nedeni" olarak gösterilmiş ve üniversitelerin YÖK dolayısıyla "gerici üretim merkezi" haline getirildiği savunulmuştur ("TÜMÖD: Faşist YÖK yok edilmeli", 2000). YÖK, "üniversitelerin MGK'sı" gibi ifadelerle de nitelendirilmiştir (Coşkun, 2000). YÖK'e ilişkin eleştiriler, hemen her dönem, çoğu zaman tekrar ve sloganlar eşliğinde gündemdeki yerini korumuştur.

Kuruluşunun üzerinden henüz birkaç yıl geçmişken ünlü bir akademisyen yeni kurulmuş YÖK sistemi üzerine yazdığı bir değerlendirmede şöyle demiştir: "Pek çok bakımdan ülke yararlarına aykırı olan ve toplumun, şimdiki yetkililerinin dışında kalan her kesimin yakındığı bu sistemin ergeç değişeceğine şüphe yoktur." (Tunçay, 1984, s. 688). Ne var ki, 1990 sonrası tüm kalkınma planları ve neredeyse bütün hükümet programlarında YÖK'ün yapısının değişeceği ifade edilmesine rağmen, bu süre zarfında, YÖK'ün yapısını da değiştiren kapsamlı bir yükseköğretim reformu gerçekleşmemiştir. YÖK'ü kaldırma vaadiyle iktidara gelen siyasi partiler bile, YÖK'ün yetkilerini kısıtlamaya dönük köklü adımlar at(a)mamıştır. Gelinen noktada YÖK'e dönük tartışmalar güncelliğini korumakta ve 30. yılını tamamlayan YÖK'e dönük yeni düzenlemeler, hem akademisyenlerin hem de siyasetçilerin gündemindedir. YÖK'ün ve yükseköğretim sisteminin yeniden bir düzen-

lemeye tabi tutulması ve sistemin daha az merkeziyetçi hâle getirilmesi gerektiği yönünde büyük bir uzlaşı olmasına rağmen, ne tür bir değişiklik veya reform yapılacağı konusunda henüz somut bir alternatif ortada yoktur.

Bu raporda, Türkiye'nin mevcut yükseköğretim sisteminin sevk ve idaresinden sorumlu bir üst kuruluş olan YÖK'e ilişkin tartışmaları tarihsel bağlamına oturtmak için, öncelikle, yükseköğretim sisteminin tarihsel gelişimi içerisinde üniversite sorununun ana temaları ele alınmıştır. Ardından, 1980 öncesi durum ele alınarak, YÖK'ün kurulmasını hazırlayan süreç ve nedenler incelenmiştir. Daha sonra, YÖK'ün kuruluş süreci ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ele alınmıştır. YÖK'ün kaldırılması veya yeniden yapılandırılması taleplerini daha iyi ortaya koymak için, YÖK'ün ve YÖK'e dönük eleştirilerin gelişimi ve evrimi; Cumhurbaşkanı, hükümet politikaları ve YÖK Başkanları arasındaki ilişkiler çerçevesinde tartışılmıştır. Son olarak, YÖK dönemi yükseköğretimdeki gelişmeler, özet bir şekilde sunulmuştur. Rapor, yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasına yönelik genel bir durum analiziyle sonlandırılmıştır.

1990 sonrası tüm kalkınma planları ve neredeyse bütün hükümet programlarında YÖK'ün yapısının değişeceği ifade edilmesine rağmen, bu süre zarfında, YÖK'ün yapısını değiştiren kapsamlı bir yükseköğretim reformu gerçekleşmemiştir.

TÜRKİYE'NİN KADİM BİR SORUN ALANI OLARAK ÜNİVERSİTE

Türkiye'de üniversitelerin özerkliğinin YÖK ile birlikte önemli ölçüde azaldığı ve hatta sonlandırıldığı sıklıkla dile getirilmektedir. Dahası, üniversite özerkliği, bir sorun olarak, genellikle YÖK ile birlikte ele alınmaktadır. Oysa üniversite ve özerklik sorunu, Türkiye'de modern üniversitenin kurulma sürecine içkindir. Türkiye'de özerklik konusu, öğretim üyelerinin akademik ve bilimsel özgürlüklerini korumayı önemseyen bir çerçevede değil, daha çok üniversiteye üniversite dışından (Bakanlık, YÖK, vb.) yapılan müdahaleler ekseninde ele alınmıştır. Fakat çağdaş dünyada üniversite özerkliği kavramı, üniversitenin kendi çalışanlarını dış baskılara karşı koruması ve öğrenci ile öğretim üyelerine akademik özgürlük sunmasını da kapsar. Bir başka ifadeyle, üniversite yönetiminin çalışanlarının akademik özgürlüklerini koruması esastır (The American Association of University Professors, 1915).

Cumhuriyet döneminin ilk "üniversite"si olan İstanbul Üniversitesi, 31 Mayıs 1933 tarihli "İstanbul Darülfünunu'nun İlgasına ve Maarif Vekaleti'nce Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun" ile birlikte bizzat siyasal iktidarın üniversiteye müdahalesiyle kurulmuştur. Söz konusu yasayla birlikte, İstanbul Darülfünunu kapatılmış ve kadrosunun çoğunluğu tasfiye edilmiştir (Tunçay, 1984). Darülfünunun yeni rejimin isteklerine cevap vermemesi, yaşanan gelişmelere kayıtsız kalması ve hatta "tarafsız/bitaraf" olması nedeniyle tasfiye edildiği, dönemin Maarif Bakanı Reşit Galip tarafından açıkça şöyle ifade edilmiştir:

> Memlekette siyasi içtimai büyük inkılâplar oldu. Darülfünun bunlara karşı bitaraf bir müşahit kaldı, iktisadi sahada esaslı hareketler oldu, Darülfünun bundan habersiz göründü; hukukta radikal değişiklikler oldu, Darülfünun bunlardan habersiz göründü; yalnız yeni kanunları tedrisat programına almakla iktifa etti, harf inkılâbı oldu, öz dil hareketi başladı, Darülfünun hiç tınmadı; yeni bir tarih telakkisi, milli bir hareket halinde bütün ülkeyi sardı, Darülfünunda buna alaka uyandırabilmek için üç yıl kadar beklemek ve uğraşmak lazım geldi. İstanbul Darülfünunu artık durmuştu, kendisine kapanmıştı, vüstai bir tecerrüt içinde harici alemden elini ayağını çekmişti….

> Türkiye gibi radikal bir inkılâp memleketinde vatanın müstakbel zimamdarlarının terbiyesi hayattan bu kadar uzak kalan, inkılâbın seyrinden bu kadar uzak duran bir müesseseye artık daha uzun müddet tevdi edilemezdi. Esasen on yıldan beri İstanbul Darülfünunu kendi kendisini ıslah için kendisine verilmiş olan ve her yıl tekrarlanan bol ve geniş fırsatlardan istifade etmedi (akt. Bilsel, 1943, ss. 34-35)

1933 üniversite reformu (tasfiyesi) sonrasında üniversite, Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Bundan sonra, İstanbul Üniversitesi, kendini, rejimin emrinde ve inkılapların taşıyıcılığı sorumluluğuna sahip bir şekilde konumlandırmıştır. Bu dönemin üniversite yöneticileri tarafından da özerklik talep edil(e)memiş, üniversite ve Cumhuriyetin hedefleri aynı görülmüş; uygun zaman geldiğinde özerkliğin verileceği düşünülmüştür: "İnkilabın üstün bir eseri olan Üniversite, inkilabın bir organından ibarettir. Üniversiteyi kuran Cumhuriyet hükümeti yolu almış olan Üniversiteye kanuni salahiyetlerini elbette verecektir" (Bilsel, 1943, s. 52).

1933'ten 1946'ya kadarki dönemde üniversite rektörü, Milli Eğitim Bakanının önerisi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından, dekanlar ise rektörün önerisiyle Milli Eğitim Bakanınca atanmıştır (Doğramacı, 2007). Üniversite reformu sonrasında, dönemin ruhuna uygun olarak, diğer yükseköğretim kurumlarının da –Yüksek Mühendis Mektebi, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü- özerkliğine son verilmiştir. Üniversitelerin özerklik talebi 1939 yılında yapılan Maarif Şurası sonrasında özellikle dillendirilmiştir (Arslan, 2004, ss. 141-144). II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye, batı dünyası içerisinde yerini almış ve bu yerini alma, hem izlenen ekonomik politikalarda dışa açılmaya hem de çok partili bir siyasal düzene geçişi beraberinde getiriyordu. Bu genel demokratikleşme süreci içerisinde, üniversitelere ilişkin bir düzenleme yapılmıştır. 18 Haziran 1946 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile birlikte üniversiteler "özerkliği ve tüzel kişiliği" olan bir kurum haline gelmiştir. Böylece, rektör, dekanlar ve diğer yönetim görevlilerini seçme hakkı, öğretim üyelerinden teşekkül eden kurullara verilmiştir. Bu kanunda Milli Eğitim Bakanı üniversitelerin ve (yetkileri oldukça belirsiz) Üniversiteler Arası Kurulun başkanı olarak tanımlanmış ve üniversiteleri denetleme görev ve yetkisi verilmiştir (Oğuzman, 1973; Tekeli, 2010).

> Üniversite özerkliği, bir sorun olarak, YÖK ile birlikte ele alınmaktadır. Oysa üniversite ve özerklik sorunu, Türkiye'de modern üniversitenin kurulma sürecine içkindir.

1946'da, yeni üniversiteler kanununun kabulü sonrasında yürüyen tartışmalar, daha çok, üniversitelerin özerkliğine ve özerkliğin sınırlarının ne olduğuna ilişkindir. Bu dönemdeki tartışmalarda, üniversitenin özerkliği ve tüzel kişiliği, akademik özgürlükten çok, kurumsal özerklik ekseninde ele alınmıştır. Tartışmalar, üniversitelere yerleşecek öğrenciler hakkında, kararın Milli Eğitim Bakanlığınca mı yoksa üniversite senatosu tarafından mı verileceğine indirgenmiştir. Böylece, hükümetin öğrenci seçimi konusunda üniversitelere baskısı, üniversitelerin özerkliğine müdahale olarak yorumlanmıştır. İşin ilginç tarafı, üniversiteye öğrenci seçimine yönelik yetki tartışması özerklik bağlamında ele alınırken; öğretim üyelerinin akademik özgürlüklerini sağlama almaya dönük bir özerklik tartışması ise yapılmamıştır. Öyle ki, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde görev yapan Behice Boran, Niyazi Berkes, Muzaffer Şerif ve Pertev Naili Boratav gibi sol görüşe sahip öğretim üyeleri, komünizm propagandası yaptıkları, milliyetçilik aleyhine konuştukları ve siyasi telkinlerde bulundukları iddiaları ile Ankara Üniversitesi Senatosu kararı ile 1948 yılında üniversiteden uzaklaştırılırken, özerklik konusu tartışılmamıştır. Bu kararı verme sürecinde Ankara Üniversitesi, kararı Meclis Eğitim Komisyonuna bırakmış; Eğitim Komisyonu ise üniversitelerin özerk olduğunu belirterek, kararı Ankara Üniversitesi Senatosunun vermesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Ankara Üniversitesi Senatosu, söz konusu öğretim üyelerini uzaklaştırmıştır (Arslan, 2004, s. 190).

Üniversite dışı kurumların üniversiteye doğrudan müdahalesi 1960 darbesinden sonra da yaşanmıştır. Türkiye 27 Mayıs 1960'a geldiğinde, üniversite özerkliği yeniden siyasal gündemin konusu olmuştur (Tekeli, 2010, s. 172). Milli Birlik Komi-

tesi tarafından kabul edilen 114 sayılı kanun ile aralarında Ali Fuat Başgil, Fuat Sezgin, Sabahattin Eyüpoğlu, Nusret Hızır, Tarık Zafer Tunaya ve Mina Urgan gibi isimlerin olduğu çeşitli üniversitelerdeki 147 profesör, doçent ve asistan "tembel, yeteneksiz ve reform düşmanı" olmaları gerekçesiyle yeniden öğretim üyeliğine alınmamak üzere görevlerinden uzaklaştırılmıştır (Arslan, 2004, ss. 336-337). 114 sayılı kanun ile birçok öğretim üyesi üniversitelerden tasfiye edilirken, aynı gün çıkarılan 115 sayılı kanun ile Milli Eğitim Bakanının üniversite senatolarının aldığı kararları onama yetkisi ve Milli Eğitim Bakanına tanınan Bakanlık emrine alma yetkisi kaldırılmıştır. 1961 Anayasası'nın, "Üniversiteler, bilimsel ve idarî özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir" şeklindeki 120. maddesi, özerkliğin, büyük ölçüde, rektörlerin ve dekanların öğretim üyeleri tarafından seçilmeleri şeklinde yorumlanmasını güçlendirmiştir; yani özerkliği, temelde kendi idarecisini seçmeye indirgemiştir.

Üniversite özerkliği dolayısıyla, devletin 1960'lı yılların sonlarına doğru artan öğrenci olaylarına müdahalesinin sınırlı kalması sonucunda, 12 Mart 1971 muhtırasının ardından, üniversite üzerinde denetim arttırılmıştır. 20 Eylül 1971'de yapılan bir yasal değişiklik ile Anayasanın 120. Maddesi şu şekilde değiştirilmiştir:

> Üniversiteler, özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversite özerkliği, bu maddede belirtilen hükümler içinde uygulanır ve bu özerklik, üniversite binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel olmaz.
>
> Üniversiteler, Devletin gözetimi ve denetimi altında, kendileri tarafından seçilen organları eliyle yönetilir.
>
> Üniversitelerle onlara bağlı fakülte, kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca giderilmemesi halinde Bakanlar Kurulu, ilgili üniversitelerin veya bu üniversiteye bağlı fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine el koyar ve bu kararını hemen Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısının onamasına sunar. Hangi hallerin el koymayı gerektireceği, el koyma kararının ilân ve uygulanma usûlleri ile süresi ve devamınca Bakanlar Kurulunun yetkilerinin nitelik ve kapsamı kanunla düzenlenir.

Anayasa maddesinin bu derece ayrıntılı bir şekilde yazılmış olması, üniversite özerkliğinin üniversiteler tarafından yeterince sorumlu bir şekilde kullanılmaması ile ilişkilidir. Çünkü bu dönemde öğrencilerin ve öğretim üyelerinin akademik özgürlüğü tehdit altında kalmıştır. 1960'ların sonunda (ki bu durum sonraki yıllarda da devam etmiştir), öğrencilerin eğitim binalarını işgal etmeleri ve derslerin yapılmasını engellemeleri, günlük vakalar haline gelmiştir (Arslan, 2004). Üniversite yöneticileri, bu olayları engellemekte ya yetersiz kalmış ya da isteksiz davranmıştır. Bu dönemde üniversiteler, gençlerin emniyetini sağlayamamak ve özerklik adına "imparatorluk" kurmakla eleştirilmiştir (Göze, 1990, s. 25).

1973 tarihli ve 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun ikinci maddesi, üniversitelerin özerk olduğunu ve kamu tüzel kişiliğine sahip olduğunu belirtir. Ayrı bir kanunla mütevelli heyeti ile yönetilen ODTÜ hariç, bütün üniversiteler, bu kanun kapsamında kendi rektörlerini seçmeye devam etmiştir. Bu kanunla birlikte, iki yeni kurul kurulmuştur: Yüksek Öğretim Kurulu ve Üniversite Denetleme Kurulu. Yüksek Öğretim Kurulu'nun amacı, yükseköğretimin bütünlüğü anlayışı çerçevesinde, çağdaş bilim ve teknolojinin gereklerine ve Devlet Kalkınma Planının temel ilke ve politikalarına uygun olarak yükseköğretim alanına yön vermek olarak tanımlanmıştır. Kurul, yükseköğretim kurumları arası koordinasyonu sağlamak, uygulamaları izleyerek yetkili makam ve mercilere önerilerde bulunmakla görevlendirilmiştir. Yüksek Öğretim Kurulu, Milli Eğitim Bakanının başkanlığında, üniversite temsilcileri ve Bakanlar Kurulunca atanan üyelerden teşekkül etmiştir. Üniversiteler Arası Denetim Kurulu ise, gerekli disiplin ve soruşturma işlemlerini yapmak ve kapatılması düşünülen üniversite ve fakülteler hakkında Milli Eğitim Bakanlığını bilgilendirmekle görevlendirilmiştir. Ne var ki, 1750 sayılı kanun, Cumhuriyet Halk Partisi, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından Anayasa Mahkemesine götürülmüş ve mahkeme, 1975 yılında, söz konusu kanunun bazı maddelerini iptal etmiştir. İptal edilen maddeler arasında, yükseköğretim kurumları arası koordinasyonu sağlamak üzere Yüksek Öğretim Kurulunun kurulması kararı da vardır. İptalin gerekçesi, bu kurulda hükümet kanadından gelen üye sayısının üniversitelerden gelen üye sayısından fazla olmasının, Anayasa'da güvence altına alınan üniversite özerkliğine aykırı bulunmasıdır (Doğramacı, 2007). Anayasa Mahkemesinin bu kararı da, üniversite özerkliğinin, üniversite sevk ve idaresinin ancak üniversite tarafından belirlenebileceği şeklindeki yorumunu güçlendirmiştir.

YÖK'Ü HAZIRLAYAN NEDENLER

1960 Anayasası, üniversiteleri olabildiğince özerk ve yetkili kılmış; buna mukabil, üniversitelerin hesap verebileceği denetim mekanizmalarını öngörmemişti. 1960'lı yılların sonundan itibaren üniversitelerde görülen öğrenci hareketleri ve ideolojik kamplaşmalar, üniversiteleri "anarşi yuvası" olarak görme fikrini toplumda yaygınlaştırmıştı (Demir, 2008, s. 3). Yukarıda değinildiği üzere, 1973 tarih ve 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu, -mütevelli heyeti ile yönetilen ODTÜ hariç- bütün üniversitelerin, idarecilerini kendilerinin seçmelerini öngörüyordu. Seçim sistemi, üniversite içinde gruplaşmalara neden olmaktaydı. Dahası, bu sistem, idarecilerin oy mülahazalarıyla üniversitelerde yeni düzenlemelere gitmekten çekinmelerine yol açmaktaydı. Bununla birlikte üniversiteler üzerinde denetim neredeyse yoktu ve öğretim üyeleri her istediklerini yapmaktaydı; "kürsü ağalığı" diye bir müessese oluşmuştu (Demir, 2008, s. 8).

Üniversite yöneticileri seçimle belirlendiği için, ülkedeki genel politizasyonun da etkisiyle, seçimler oldukça çekişmeli ve hasmane geçmiştir. Öyle ki, rektörlük seçimlerinin aylarca sürdüğü olmuştur. Örneğin, Ege Üniversitesi rektörlük seçimleri tam altı ay sürmüş ve ancak bu sürenin sonunda rektör seçilebilmiştir. Dahası, rektörlük seçimleri genellikle birbirine karşıt gruplar arasında geçtiği için, seçim sonrasında bu gruplar arasındaki gerilim artarak sürmüştür. Böyle bir ortamda akademik süreçlerin sağlıklı bir şekilde işlemesi söz konusu olmamıştır (Doğramacı, 1985). 12 Eylül öncesi üniversitelerde öğretim üyeleri o derece politize olmuştu ki, akademik yaşamın normal seyri sonlanmıştı. Çünkü akademik terfiler ve bölüm başkanlarından rektörlerin seçimine kadar her şey, ideolojik etmenlerle belirlenmekteydi. Dahası, üniversite özerkliği dolayısıyla, üniversiteler arasındaki koordinasyon tamamen üniversite idarecilerinin inisiyatifine ve işbirliğine bağlanmıştı; aşırı politizasyon nedeniyle bu türden bir işbirliği ise neredeyse imkânsızlaşmıştı (Szyliowicz, 1994, ss. 150-151).

Toplumun artan üniversite talebi karşısında 1970'li yıllar boyunca çok sayıda yeni üniversite açılmış olmasına rağmen, yükseköğretim talebi karşılanamamıştır. Bu durum, yükseköğretimin önünde yığılmanın oluşmasına neden olmuştur. Buna ilaveten, üniversiteler, yüksekokullar ve akademiler ayrı yasalarla yönetilmiştir. Bu dönemde tüm yükseköğretimin bir bütün olarak tasarlanması gerçekleştirilememiştir (Tekeli, 2010). Dahası yükseköğretim kurumları arasında bütünlük, eşdeğerlik ve eşgüdüm sorunu yaşanmıştır. Bundan dolayı, yükseköğretim kurumlarının 1970'li yılların sonlarına doğru içine girdiği bu durum, kamuoyu, akademisyenler ve kalkınma uzmanları arasında tartışma konusu olmuştur. Örneğin, *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nda (1979–1983), yükseköğretim kurumlarının nitelik açısından gelişmelerinin kötü, "özellikle özerk kuruluşların kendi kendilerini eleştirme, denetleme, eğitim standardını kalkınmanın gerektirdiği düzeye yükseltme çalışmalarının yetersiz" olduğu tespit edilmiştir (DPT, 1979, s. 451).

Üniversitelerdeki güvenlik sorunları öğrencilerin üniversiteyi terk oranlarının yüksekliği, üniversitelerin kapasitelerinin tam olarak kullanılmadığı, öğretim üyesi dağılımında büyük bir dengesizlik bulunduğu, üniversite sisteminin işlevini yapamaz bir duruma geldiği ve yükseköğretimin bir plan içinde ele alınarak geliştirilmesi gerektiği haber ve yorumları o dönem gazetelerinde ve planlarında sıkça yer almıştır (Doğramacı, 1992; DPT, 1979).

Üniversiteler, hızla artan genç nüfusa ve artan yükseköğretim talebine rağmen, kontenjanlarını artırmakta isteksiz davranmıştır. Özellikle, özerk yükseköğretim kuruluşları, çoğunlukla "kapasitelerinin çok altında" çalışmıştır (DPT, 1979, s. 449). 1974–1981 döneminde, üniversite sayısı dokuzdan 19'a yükselmiş olmasına rağmen, yükseköğretim kurumlarına alınan toplam öğrenci sayısı, aynı dönem içinde 49.542'den 41.574'e düşmüştür. Böylece yükseköğretimdeki okullaşma oranları %5,9 gibi oldukça düşük bir seviyede kalmıştır (Aynı dönemde ABD'de bu oran %59,6, Güney Kore'de %37,7, Almanya'da %31,8, Yunanistan'da %27,0 ve Suriye'de %17,8'dir). Benzer şekilde, Devlet Planlama Teşkilatı ve Sağlık Bakanlığının hesaplamalarına göre, nüfusun sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için tıp fakültelerinden yılda ortalama 5,000 doktor mezun edilmesi gerekiyorken ve tıp fakültesi sayısı yediden 14'e yükselmişken, 1970'li yıllar boyunca kontenjanlar artırılmamış ve 2,400 civarında seyretmiştir. 1981'e gelindiğinde, üç büyük şehirdeki yedi üniversitede toplam 3156, üç büyük şehrin dışında kalan dokuz üniversitede ise toplam 85 profesör ve doçent görev yapmaktaydı (Doğramacı, 1985, 1992).

Özetle, bugünden geçmişe bakıldığında YÖK'ün kurulması kimi haklı nedenlerle eleştiriliyor olsa da, 1981 yılına gelindiğinde, gerek üniversitelerin gerek akademi ve yüksekokulların ciddi bir düzenlemeye ihtiyacı olduğu konusunda bir

kanaat oluşmuştu. Örneğin, İlhan Tekeli (2010), Şubat 1980'de yayımlanan "Cumhuriyetten Sonra Yükseköğretimin Örgütlenmesindeki Gelişmeler" başlıklı bir makalesini şöyle sonlandırmıştır: "Türkiye'nin tarih içinde biriken deneyleri, onu, yükseköğretimi kendini yenileyen bir bütün olarak yeniden planlama ve kurma noktasına getirmiş bulunuyor" (s. 176). 1980'lerde yeni bir düzenlemenin gerekli olduğunu savunanlar, 1981 öncesi eski sisteme dair şu hususları öne çıkarmışlardır:

1- Seçime dayanan yönetim özerkliğinin istenildiği gibi işlememiş olması,

2- Taşra üniversitelerine öğretim üyesi bulunamaması,

3- Genel düzenleme ve eşgüdüm eksikliği,

4- Eğitim, araştırma ve yayınlarda etkin ve nesnel bir denetimin olmayışı. (Tunçay, 1984, s. 682).

YÖK KURULUYOR

1750 sayılı kanun hükümleri, 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar geçerli olmuştur. Darbe sonrası kurulan askeri idare, ülkenin 12 Eylül ortamına gelmesinde üniversiteleri "bir bütün olarak" sorumlu tutmuştur (Demir, 2008, s. 11). Bundan dolayı, üniversiteleri sıkı bir denetim ve zapturapt altına alarak disipline edecek bir yasa hazırlığına başlamıştır. 6 Kasım 1981 tarihli 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'yla birlikte, 1975 yılında Anayasa Mahkemesi'nce hukuka aykırı bulunarak iptal edilen Yüksek Öğretim Kurulu, bu defa Yükseköğretim Kurulu (YÖK) adıyla daha geniş yetkilerle donatılarak yeniden ihdas edilmiştir. YÖK ile birlikte, eskiden seçime dayalı makamlar (örn. rektörlük ve dekanlık), atamalarla doldurulmaya başlanmıştır. Üniversite, akademi ve yüksekokullar gibi yükseköğretim kurumlarının tamamı üniversite çatısı altında bir araya getirilmiş ve bu kurumlardaki akademik unvanlar eşdeğer ilan edilmiştir (Tunçay, 1984). Ayrıca, 1981'e kadar profesörlerin ataması, Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanmak zorundaydı, 1981'den itibaren Yükseköğretim Kanunu uyarınca, üniversite tarafından yapılmakta ve YÖK atama süreçlerini inceledikten sonra onaylamaktadır. Bu yeni uygulama, üniversiteye tanınan özerkliğin artması olarak sunulmuştur (Doğramacı, 1985).

> Bugünden geçmişe bakıldığında YÖK'ün varlığı kimi haklı nedenlerle eleştiriliyor olsa da, 1981 yılına gelindiğinde, gerek üniversitelerin gerek akademi ve yüksekokulların ciddi bir düzenlemeye ihtiyacı olduğu konusunda ortak bir kanaat oluşmuştu.

Doğramacı'ya (1992) göre, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun getirdiği yeni düzenlemenin başlıca hedefleri şunlardı:

1. Yükseköğretim çağındaki gençlere daha çok öğrenim imkânı sağlamak amacı ile yükseköğretim kurumlarını sayısını artırmak, bunları yurt sathına yaymak ve büyük ihtiyaç duyulan ara insan gücünü yetiştirmek üzere meslek yüksekokullarına önem vermek;

2. Yüksek nitelikte ve yeter sayıda öğretim elemanı yetiştirmek için tedbirler almak;

3. Eğitimin kalitesini yükseltmek, araştırmaları sayı ve nitelik yönünden geliştirmek için gerekli çalışmaları yapmak. (s. 1)

Doğramacı (1985), YÖK'ün üniversite özerkliğini kısıtlamadığını, yapacağı ve yaptığı faaliyetlerin, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) veya Kanada gibi ülkelerde görülen türden "Yöneticiler Heyeti" veya "Mütevelli Heyeti" ile benzerlikler taşıdığını ısrarla vurgulamıştır. Buna göre, devlet veya siyaset kurumu, üniversite üst yönetimine doğrudan müdahil olmak yerine, bağımsız bir kurula üye atamak yoluyla yönetime dolaylı olarak müdahil olmaktadır. Böylece, üniversite de özerkliğini korumaktadır. Gerçekten de, özellikle ABD ve Kanada gibi ülkelerde yaygın uygulama alanı olan söz konusu türden bir kurul veya heyet, üniversite ile siyaset arasında bir tür "tampon" görevi görmektedir. Kurul veya heyetin amacı,

üniversitenin doğrudan politize olmasını engellemek, üniversite ile devlet, toplum ve iş dünyası arasında sağlam ilişkiler kurmak tır (Küçükcan ve Gür, 2009, s. 92). Oysa aşağıda ele alınacağı üzere, Türkiye'de bu türden bir kurul, özerkliğin sağlayıcısı olarak değil, kısıtlayıcı olarak kurulmuştur; çünkü özerklik, temelde rektörlük seçimine indirgenmiş ve eskiden üniversitenin yetkisinde olan rektörlük seçimi hususunda, üniversite yetkisiz kılınmıştır.

1981 yılında Milli Güvenlik Konseyi tarafından yayınlanan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ve 1982 Anayasası'nın 131. ve 132. Maddeleri ile öngörülen yükseköğretim sistemi, üniversite yöneticilerinin seçimle belirlendiği geleneksel Kıta Avrupası modelinden uzaklaşmış ve yöneticilerin atamayla belirlendiği Amerika Birleşik Devletleri (ABD) modeline geçilmiştir (Gürüz, 2008). Zaten söz konusu yıllarda, çok sayıda Avrupa ülkesinde de benzer bir süreç yaşanmış, üniversite idarecilerinin atamayla belirlenmesi benimsenmiş, ya YÖK benzeri kuruluşlar ortaya çıkmış ya da Bakanlıkların üniversiteler üzerindeki yönlendirme ve denetleme yetkileri artırılmıştır (TÜSİAD, 2003). Bu düzenlemelerin gerekçesi olarak, üniversitelerin toplumdan uzaklaşması, üniversitelerin etkin bir şekilde yönetilememesi ve üniversitelerin kendilerine ayrılan kamu kaynaklarını sorumsuz kullanması gibi hususlar öne çıkmıştır.

Her ne kadar YÖK ile birlikte getirilen sistem, YÖK sisteminin savunucuları tarafından Amerikan modeli olarak sunulsa da (Doğramacı, 2007; Gürüz, 2008), getirilen sistem ile Amerikan sistemi arasında çok temel bir fark vardır. Amerikan sisteminde üniversite rektörleri, genellikle, halk tarafından seçilmiş eyalet valilerinin belirlediği üyelerden oluşan mütevelli heyeti tarafından atanmaktadır (Hebel, 2004). Bu mütevelli heyetinin atadığı rektör, meşruiyetini, valinin halk tarafından seçilmiş olmasından almaktadır. Oysa aşağıda açıklanacağı üzere, YÖK'ün yapısı, Amerikan modelinden farklılık arz etmektedir.

> ABD ve Kanada gibi ülkelerde mütevelli heyeti benzeri kurullar, üniversite ve siyaset arasında bir tür "tampon" görevi görürken, Türkiye'de bu çerçevede millî bir mütevelli heyeti olarak tasarlanan YÖK'ün, özerkliğin sağlayıcısı/koruyucusu konumu tartışmalıdır.

Türkiye'de YÖK, askeri darbe ortamında kurulmuştur ve millî bir mütevelli heyeti gibi düşünülmüştür. Bu heyetin, ya asker kökenli ya da askere yakınlığı olacak bir Cumhurbaşkanı tarafından belirleneceği öngörülmüştü. Zira o güne kadar Türkiye Cumhuriyeti'nde Celal Bayar hariç Cumhurbaşkanlığı yapmış herkes, asker kökenli idi. Kaldı ki, bu yasaların hazırlandığı dönemde, Orgeneral Kenan Evren, Milli Güvenlik Konseyinin Başkanı olarak Devlet Başkanıydı. Bu türden bir Cumhurbaşkanının yaptığı atamaların meşruiyeti, askeri vesayet ortamında belirlenmiş olmasından dolayı sorunludur. YÖK üyeleri ve Başkanı ise bu Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir. Benzer şekilde, rektörler, YÖK tarafından önerilerek Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Üniversitelerarası Kurul üyeleri de Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen üyelerden oluşmaktadır. (YÖK üyelerinin üçte biri hükümet tarafından belirlense de, yükseköğretim sisteminin ağırlığı Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir.) YÖK'ün meşruiyeti, kısmen, halk tarafından seçilmiş hükümetten, kısmen de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından seçilen Cumhurbaşkanından gelmektedir. Böyle bir yapıda, ilkesel olarak, Cumhurbaşkanının toplumsal meşruiyeti fazla olduğu ölçüde, atamaları meşru görülmektedir. Aşağıdaki bölümlerde görüleceği üzere, YÖK sisteminin kurucu figürü olan Cumhurbaşkanı, toplumu temsil ettiği ölçüde, YÖK ve yükseköğretim sisteminde nispeten normalleşmeler yaşanmıştır.

1981'deki düzenlemeye göre, YÖK'ün 25 üyesi vardı. Bunlardan sekizi, Üniversitelerarası Kurul tarafından seçilen profesörlerden; sekizi, -tercihen üniversite rektörlerinden veya eski rektörlerden olmak üzere- Cumhurbaşkanı tarafından; sekizi, üst düzey memurlardan olmak üzere, Bakanlar Kurulu tarafından ve biri, Genelkurmay Başkanlığı tarafından seçilecekti. YÖK Başkanı ise, Cumhurbaşkanı tarafından seçilecekti. Rektörler, YÖK'ün belirlediği adaylar arasından Cum-

hurbaşkanı tarafından atanmaktaydı. Dekanlar ise rektörün belirlediği adaylar arasından YÖK tarafından atanmaktaydı. Kürsüler kaldırılmış, bölümler temel akademik birim olarak tanımlanmıştı. ABD'deki üniversitelerdekine benzer şekilde, lisansüstü enstitüleri kurulmuştu. Öğretim üyesi tanımı genişletilerek, yardımcı doçent tanımı ihdas edilmiş, genç akademisyenlerin önü açılmıştı. Akademik unvan terfilerinde yabancı dil bilme ve uluslararası düzeyde yayın yapma gibi şartlar getirilmişti. Kâr amacı gütmeyen vakıfların üniversite kurmasına izin verilmişti (Gürüz, 2008, ss. 75-76).

1946 ve 1973 yıllarında yapılan üniversiteler kanunu bilime ve ideolojik yapılanmaya verdiği önem açısından 1981 tarihli yükseköğretim kanunundan ayrışmaktadır. 1946 ve 1973 tarihli kanunlar üniversitenin ilk görevi olarak bilimsel öğretim yapmayı tanımlamışlardır. 1981 tarihli 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu yükseköğretimin amacını, öğrencilerin -büyük harflerle yazılarak- ATATÜRK inkılâplarını ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı olarak yetişmesi olarak tanımlamıştır:

> **Madde 4** - Yükseköğretimin amacı:
>
> a) Öğrencilerini;
>
> (1) ATATÜRK İnkılapları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı,
>
> (2) Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,
>
> (3) Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu,
>
> (4) Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren,
>
> (5) Hür ve bilimsel düşünce gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı,
>
> (6) Beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekil de gelişmiş,
>
> (7) İlgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri, davranış ve genel kültürüne sahip, vatandaşlar olarak yetiştirmek,
>
> b) Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandıracak programlar uygulayarak, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamak,
>
> c) Yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurt içi ve yurt dışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktır.

Bu amaçlar, benzer ifadelerle, kanunun ilkeler bölümünde de yeniden sıralanmıştır. Kanundaki bu maddeler, bilimi, özgürlüğü ve evrenselliği geri plana itmiş, ideolojik bir çerçevede insan yetiştirmeyi açıktan amaç kılmıştır. Halen yürürlükte olan bu kanunda amaçlarda Türklük, Atatürk milliyetçiliği, Atatürk inkılâpları, Türk örf ve adetleri gibi hususlar hem amaç hem de ana ilkelerde yoğun bir şekilde vurgulanmıştır. Kanun maddelerinde ilk dört amaç, toplumu yeniden düzenlemeye çalışan ve her türlü "aşırı" fikir akımlarına karşı gençliği korumaya çalışan askerî darbenin amaçlarına uygun olarak belirlenmiştir; ancak beşinci maddede bilimsel ve hür düşünceden bahsedilmektedir. Kanunun en patolojik yanı, üniversiteleri bilimin öğrenildiği ve öğretildiği kurumlardan ziyade, insanları "terbiye" etmeyi esas alan bir ideolojik ve dogmatik çerçevede faaliyet gösteren kurumlar olarak sunmasıdır (Küçükcan ve Gür, 2009, ss. 158-159).

YÖK'ÜN VE YÖK ELEŞTİRİLERİNİN EVRİMİ

Tarihsel olarak değerlendirildiğinde Cumhurbaşkanı, hükümet ve YÖK Başkanları değiştikçe, YÖK'ün gördüğü işlevler ve kuruma dair tartışmaların içeriği de değişmiştir. YÖK kurulduğu zaman, önceleri YÖK'ün üniversite özerkliğini sonlandırdığı şeklinde ilerleyen tartışmalar, giderek, bizzat YÖK Başkanı İhsan Doğramacı'nın bir takım uygulamalarına odaklanmıştır (Tunçay, 1984). Fakat özellikle 1988'e kadar, hükümet ve Cumhurbaşkanı, bu tartışmalara taraf olmamıştır. Ne var ki, 1989'a gelindiğinde, siyasal sistemin nispeten normalleşmesi ve siyasal rekabetin yeniden başlaması sonrasında, YÖK tartışmaları yeniden alevlenmiş ve YÖK yasa değişikliği taslağı hem Cumhurbaşkanı'nın hem de hükümetin günde-

mine yeniden girmiştir. YÖK'ün değiştirilmesi, 1996'ya kadar hükümetlerin önemli bir gündem maddesidir. Bu yöndeki çabalar, 1992 yılında rektör seçimlerinin değiştirilmesi yönünde bir netice vermiştir. Ne var ki, bunun dışındaki değişiklik önerileri, temelde, YÖK'ün yeniden düzenlenmesinden ziyade, üye yapısındaki bir takım değişikliklere ilişkindir.

İlerleyen bölümlerde genişçe açıklanacağı üzere, 1996'da Refah-Yol Hükümetinin iktidara gelmesiyle birlikte ve özellikle 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu (MGK) kararlarının sonrasında ise, YÖK'e ilişkin tartışmalar, özerklik ekseninden uzaklaşıp, laiklik eksenine oturmuştur. Bu dönemde, YÖK, başörtüsü yasağını uygulamaya sokmuş ve (özelikle imam hatip lisesi mezunlarının yükseköğretim erişimlerini kısıtlamak için) üniversiteye girişte katsayı uygulaması olarak bilinen kararı almıştır. Bu dönemin en ilginç tarafı, YÖK'ün meşruiyetine ilişkin bir tartışma, Cumhurbaşkanı ve döneminde zayıf koalisyon hükümetlerinin gündeminde yer etmemiş olmasıdır. YÖK'ün laiklik ekseninde tartışılması veya savunulması, 2000'de Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanı olması ve 2002'de AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, daha da artmıştır. 2007'de Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı olması ve YÖK Başkanlığına Yusuf Ziya Özcan'ın atanmasıyla birlikte, YÖK'e ilişkin tartışmalar, gittikçe laiklik ekseninde uzaklaşmış; yükseköğretimdeki sorunların çözülmesi adına önemli adımlar atılmış ve YÖK'ün mahiyetine ve nasıl bir kurum olması gerektiğine ilişkin tartışmalar yeniden gündeme gelmiştir.

> 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun en patolojik yanı, bilimi, özgürlüğü ve evrenselliği geri plana iterek, ideolojik çerçeveden insan yetiştirmeyi aslî amaç olarak tanımlamasıdır.

YÖK'ü ve YÖK eleştirilerini doğru bir şekilde konumlandırmak için, YÖK'ün zamanla nasıl evrildiğine ve aynı şekilde YÖK'e yöneltilen eleştirilerin nasıl değiştiğine bakmakta fayda vardır. Aşağıda YÖK ve YÖK eleştirileri, dört farklı dönem üzerinden incelenmiştir: 12 Eylül Sonrası Otoriter Dönem (1981-1988), Dalgalı Dönem (1989-1996), 28 Şubat Sonrası Baskıcı Dönem (1997-2007) ve Normalleşme Dönemi (2007- …). Bu dönemleştirme yapılırken, Cumhurbaşkanı, hükümetler, YÖK Başkanı ve üniversiteler arasındaki ilişkilerden yola çıkılarak, yükseköğretimin ve bir kurum olarak YÖK'ün, ilgili dönemdeki kimlik ve misyonu ortaya konmuştur. Bu dönemler arası geçişlerdeki temel kırılma noktaları tespit edilmiş ve yükseköğretimdeki süreklilik ve değişimin izi sürülmüştür (**Şekil 1**).

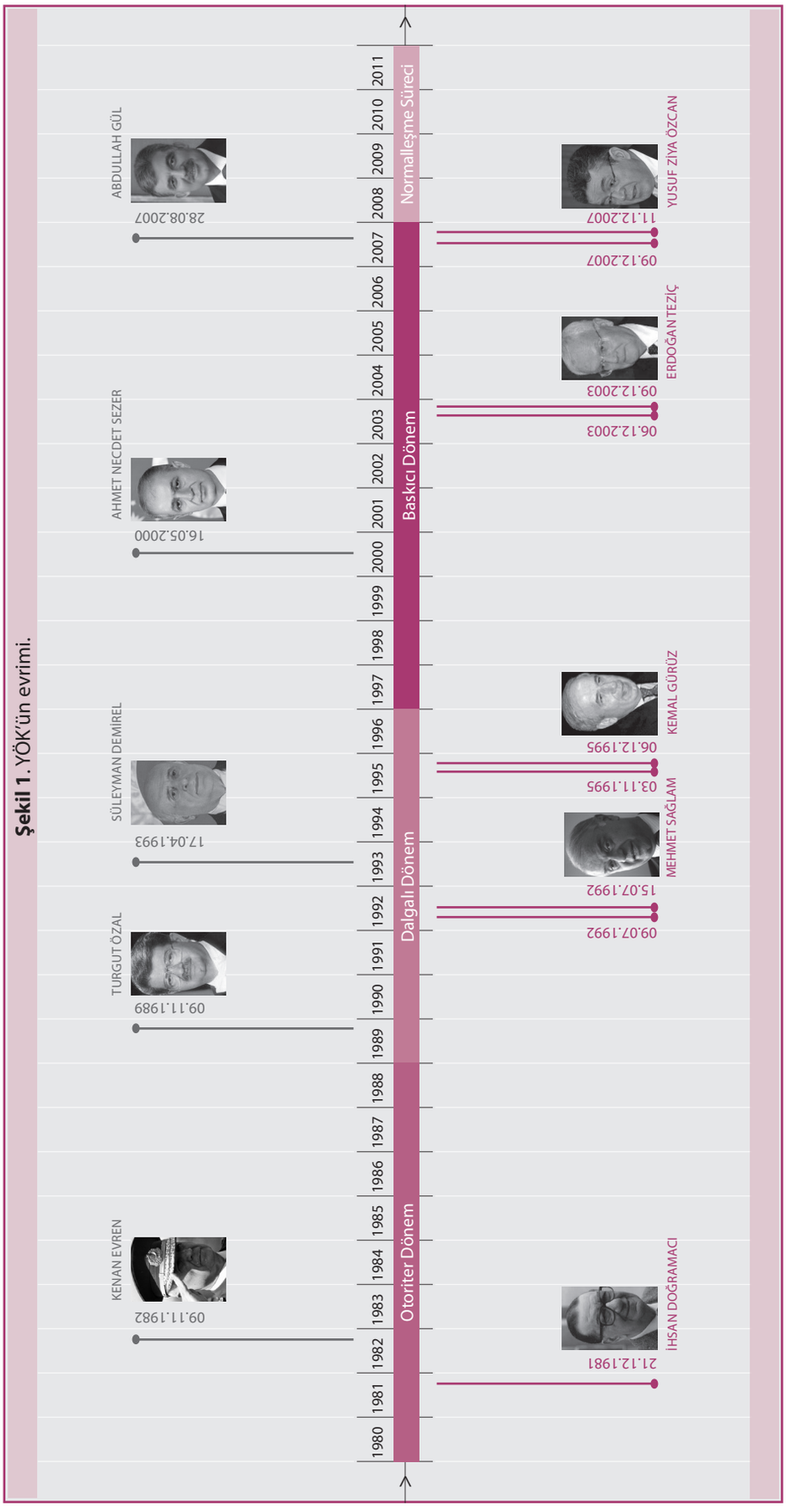

Şekil 1. YÖK'ün evrimi.

12 Eylül Sonrası Otoriter Dönem (1981-1988)

YÖK'ün kurulmasıyla birlikte, en fazla öne çıkan tartışma, YÖK'ün üniversitelerin özerkliklerini elinden aldığı, yükseköğretimi aşırı merkezileştirdiği ve yükseköğretimi kışla disiplinine kavuşturduğu şeklindedir (örn. Günlü, 2010). Böylece, 1980 darbesinin eseri olarak nitelenen YÖK, "üniversiteleri kendi idaresine bağlı ortaöğretim kurumlarına çevirmiştir. Ortaçağ karanlığında ve dinin toplumsal yaşam üzerinde çok daha şiddetli biçimde baskı kurduğu dönemlerde bile görülmeyen bir baskılama(yı)" (Alçın, 2010, ss. 11-12) hayata geçirmiştir. Benzer şekilde, YÖK'ün bütün yükseköğretim kurum tiplerini (örn. akademi ve meslek yüksekokulu), üniversite çatısı altında toplaması da eleştirilmiştir (örn. Tunçay, 1984). YÖK'ün ilk ortaya çıkan modeline yönelik yaygın eleştirilerden biri de rektör ve dekan seçim sürecidir: Cumhurbaşkanı YÖK'ün önerdiği dört adaydan birini rektör olarak atamakta, YÖK ise rektörün önerdiği adaylar arasından dekanları atamaktaydı. Cumhurbaşkanından dekanlara ulaşan rektör ve dekan atama sürecinin, askeri yapıyı hatırlatan hiyerarşik bir yapılanmaya neden olduğu belirtilmiştir (Altan ve Düzen, 1991).

YÖK'ün kurulması sonrasında tartışılan en önemli husus, YÖK'ün üniversite özerkliğine aykırı olup olmadığıdır. Aslında tartışılan, genel olarak özerklikten ziyade, rektörlük seçimi olmuştur. Rektörlerin öğretim üyeleri tarafından seçilmesi yerine, YÖK tarafından belirlenen adaylar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanması, üniversite özerkliğine aykırı bir durum olarak algılanmıştır. YÖK'ün üniversite özerkliğini bitirdiği iddialarına karşı Doğramacı (1985, 1992, 2007), ABD, İngiltere, Kanada ve benzeri ülkelerden örnekler vererek, üniversite özerkliğiyle rektörlerin seçimle veya atamayla gelmeleri arasında bir ilişki olmadığını ifade etmiştir. Buna göre, söz konusu ülkelerde rektörü, kurullar veya mütevelli heyetleri atamakta; üniversite, kendi kendini idare etmekte ve bu kurul veya heyete karşı hesap vermektedir. Doğramacı, YÖK sisteminin de aynen bu model üzerine kurulduğunu savunmuştur. Böylece, aslında, Doğramacı'nın yaptığı, özerkliği yeniden tanımlamaktan ibarettir.

YÖK'ün kurulması ile ilgili yaygın eleştirilerden biri de, bu dönemde öğretim üyelerinin üniversitelerden uzaklaştırılmalarıdır. 12 Eylül'ün ardından, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun bazı maddelerinde 1983 yılında değişiklik yapılarak, aralarında 38 profesör, 25 doçent ve 10 yardımcı doçentin de bulunduğu toplam 4891 kamu personeli görevinden uzaklaştırılmıştır. Dönemin olağanüstü şartları dolayısıyla gerek Sıkıyönetim Kanunu işletilerek gerekse de rektörlerin baskı kurması yoluyla bir takım öğretim üyelerinin üniversitelerden uzaklaştırılmaları, haklı olarak ciddi tepkilere neden olmuştur. YÖK'ün bu tasfiyelere göz yumduğu ve gizli bir şekilde bu tasfiyeleri kolaylaştırdığı iddia edilmiştir (Tunçay, 1984).

Doğramacı döneminde bir sorun olarak ortaya çıkan, özerklik ve özgürlük tartışmaları, daha çok, üniversite öğretim üyelerinin üniversite idarecilerini belirlemesi ekseninde tartışılmıştır. Sözgelimi, bu dönemde gündeme gelen ve kimi dönemler katı bir biçimde uygulanan başörtüsü yasağı, akademik özgürlük ve üniversite özerkliği bağlamında ele alınmamıştır. Oysa en azından modern Alman üniversitelerinden beri, modern dünyada farklı biçimlerle karşımıza çıktığı üzere, üniversitelerin temel felsefesi, öğretme özgürlüğü (*Lehrfreiheit*) ve öğrenme özgürlüğüdür (*Lernfreiheit*) (O'Neil, 1999). YÖK'ü eleştirenlerin, öğrencilerin öğrenme özgürlüğünü kısıtlayan, psikolojilerinin bozulmasına neden olan ve geleceklerine ipotek koyan başörtüsü yasağı konusunda susması ve hatta bu yasağı özerklik adına savunması (bkz. Hatipoğlu, 2000), Türkiye'de üniversite özerkliğinin anlaşılma biçiminin ve YÖK eleştirilerinin ne derece sorunlu olduğunu göstermesi açısından oldukça manidardır.

Doğramacı döneminin YÖK'ü, askerî darbenin bir ürünü olması ve üniversiteler üzerinde denetim kurması açısından eleştirilmiştir. Buna rağmen, 1980 öncesi dönemde yükseköğretim sistemine yönelik en önemli eleştirilerden olan, kurumlar arası koordinasyon eksikliği, yükseköğretim kurumlarının kapasitesinin altında çalışması, öğretim üyelerinin ülke çapında dengesiz dağılımı ve yükseköğretimin önündeki yığılma gibi sorunları çözme yolunda başarılı adımlar atmıştır. YÖK'ün ilk dönemi, aşağıda genişçe ele alacağımız üzere, YÖK'ün kuruluş amaçlarına yönelik çalışmaların yapıldığı, günlük siyasetten nispeten uzak bürokratik bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. 12 Eylül sonrasında toplumsal denetimin özellikle üniversitelerde yoğunlaşması, üniversiteleri siyasetten nispeten uzak tutmuştur. Bu dönemde YÖK daha çok, üniversite özerkliği, kayırmacılık ve yolsuzluk ekseninde tartışılmıştır.

YÖK'ün kuruluşundan itibaren en başarılı olduğu konu, yükseköğretimde kontenjanların ve dolayısıyla okullaşma oranlarının artırılmasıdır. 1981 yılında 41.574 olan yükseköğretim kurumlarına alınan öğrenci sayısı, on yıl içerisinde yaklaşık beş kat artırılarak 199.571'e yükseltilmiştir. On yıllık dönemde, hem örgün eğitimde okuyan öğrenci sayıları hem de açıköğretimde okuyan öğrenci sayıları hızla artmıştır. Böylece bu dönemde, örgün eğitimde %83'lük; açıköğretim dâhil edildiğinde ise %193'lük bir artış sağlanmıştır (Doğramacı, 1992, s. 3).

Üniversitelere alınan öğrenci sayılarının artırılması, toplumdan büyük bir kabul görürken, üniversiteleri genellikle memnun etmemiştir. Üniversitelerden gelen eleştiriler, genellikle, nicel iyileşmelerin nitelikli mezun anlamına gelmediği yönündedir. Öğretim üyeleri bu kaygılarla YÖK'ün kontenjan artırımı politikalarını eleştirmiştir. YÖK, birçok çalışmasını planlamaya dayalı olmaksızın ve niteliği gözetmeden yapmıştır; oluşturulan akademik ortamın kaliteli eğitim ve araştırmaya ne derece uygun olduğu konusunda öğretim üyelerinin şüpheleri mevcut olmuştur (Szyliowicz, 1994, s. 154). Dönemin bazı öğretim üyeleri arasında yaygın olan kanaat, Tunçay tarafından şöyle dile getirilmiştir: "Bir süre sonra, şimdikinden daha kötü doktorlar, mühendisler, hukukçular, işletmeciler, yöneticiler vb. ortaya çıkarsa, ülkenin geleceği bakımından, bunun sorumlularının vebali, kolay kolay taşıyamayacakları kadar ağır olacaktır." (Tunçay, 1984, s. 687).

12 Eylül sonrasında toplumsal denetimin özellikle üniversitelerde yoğunlaşması, üniversiteleri siyasetten nispeten uzak tutmuştur. Bu dönemde YÖK, üniversite özerkliğini kısıtlaması, kayırmacılık ve yolsuzluk ekseninde tartışılmıştır.

Bununla birlikte, YÖK sonrası dönemde, lisansüstü düzeyde eğitim almak üzere yurtdışına daha çok sayıda öğrenci gönderilmiştir. Bu dönemde, uluslararası yayın sayıları ve yurtdışına gönderilen lisansüstü öğrenciler dikkate alındığında, Türkiye yükseköğretim sistemi dünyayla daha fazla bütünleşmeye başlamıştır. 1985 yılında YÖK bünyesinde kurulan Dokümantasyon Merkezi de, uluslararası bilimsel dergilere abone olarak, muhtelif üniversitelerdeki araştırmacıların talep ettikleri makalelerin fotokopisini kendilerine ulaştırmıştır. Üniversitelerdeki araştırma ve yayın faaliyetlerinin niteliğinde de iyileştirmeler sağlanmıştır. Uluslararası atıf endekslerince taranan bilimsel dergilerde yayınlanan makale sayısı, 1981 yılında 352 iken, 1990 yılında 1080'e ulaşmıştır. Bu dönemde, öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı ve üniversite bitirme oranları gibi hususlarda da iyileştirmeler sağlanmıştır. YÖK ile birlikte, öğretim üyelerinin yurt sathına dengeli dağılımı yönünde de önemli iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Kasım 1991 itibariyle toplam 7,208 profesör ve doçentin 1,797'si üç büyük şehrin dışında görev yapmaktadır. Bir başka deyişle, Kasım 1981'de %2,6 olan üç büyük şehir dışındaki profesör ve doçent oranı, Kasım 1991'de %25'e yükselmiştir (Doğramacı, 1992, ss. 3-6).

YÖK döneminde niceliksel iyileşmeler yaşanmasına rağmen, YÖK'ün ilk yıllarında ortaya koyduğu amaçların (örn. Yükseköğretimin yurt sathına yayılması ve öğretim üyelerinin dengeli bir şekilde yayılması) adaletli bir şekilde uygulanıp uygulanmadığıyla ilgili kayırmacılık iddiaları gündeme gelmiştir. Yüzlerce doçent profesör olmak için, yardımcı doçentler ise doçent olmak için Anadolu yollarına düşerken, bir kısım hocalar, aynı şehirdeki üniversiteler arasında, "sadece kâğıt üzerinde rotasyon yapmış gibi gösterilerek" istedikleri kadrolara atanmışlardır (Demir, 2008, s. 172). Ayrıca, Doğramacı dönemi YÖK tartışmalarının önemli bir kısmı, doğrudan doğruya Doğramacı'nın şahsıyla ilgili iddialardır. Doğramacı, bilimsel hırsızlık (aşırmacılık) yaptığı, bilimsel liyakate uymadığı yani adam kayırdığı ve YÖK bütçe ödenekleriyle yapılan binaları evrakta sahtekârlıkla Bilkent Üniversitesine aktardığı gibi iddialara konu olmuş ve bu iddialar sürekli gündemde tutulmuştur (Özbudun ve Demirer, 2006, ss. 104-105).

Dalgalı Dönem (1989-1996)

YÖK'ün mahiyeti ve üniversitelerin yönetiminin nasıl olacağına ilişkin tartışmalar, özellikle siyasal rekabetin hızlandığı dönemde, yani 1987 yılında Anavatan Partisi (ANAP) Hükümetinin ikinci döneminden itibaren başlamıştır. Bu dönemden önce ANAP Hükümetinin YÖK'ün meşruiyetine yönelik herhangi açık bir eleştirisi yoktur; eleştiriler daha çok YÖK'ün denetim yapmamasına ve yolsuzluklara odaklanmıştır (Arslan, 2004, s. 524). Fakat Hasan Celal Güzel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde (1987-1989) Yükseköğretim Kanunu'nda ve üniversitelerin yapılanmasında bir değişim talebi ortaya çıkmıştır. Ne var ki, bu konudaki çalışmalar bir eyleme dönüşmemiştir. Daha sonra Avni Akyol'un Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde (1989-1991), YÖK ve üniversitelerin yapılanmasında değişiklik öngören bir taslak hazırlanmıştır. 1989 yılında Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olması, Akyol döneminde hazırlanan bu taslağın 1991 yılında kanunlaşması ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmasını kolaylaştıran bir unsur olmuştur. Bu kanunda, tek tipe dayalı üniversite yerine çoklu bir üniversite yapılanması (devlet üniversiteleri, özel statülü devlet üniversiteleri, teknoloji enstitüleri ve vakıf üniversiteleri) önerilmiştir. Özel statülü üniversitelerin bir üst yönetim kurulu ile yönetilmesi ve malî esnekliğe sahip olması önerilmiştir. Ne var ki, bu yasanın, özel statülü üniversite kurulması gibi bazı önemli hükümleri, 1992 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Özetle, yapılan değişiklik, YÖK'ün yapısının değişimine ilişkin önemli bir hüküm içermemektedir.

1991 yılı Milletvekili Genel Seçimleri sonrasında oluşan Doğru Yol Partisi (DYP) - Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Koalisyon Hükümeti, YÖK konusunda önceki hükümetlere göre daha radikal bir tutuma sahiptir. SHP'nin YÖK karşıtı tutumunun belirgin olduğu hükümet programı köklü bir üniversite reformu yapılacağını ve YÖK'ün kaldırılacağını açıkça ifade eder:

> Üniversitelere bilimsel ve yönetsel özerklik tanınacak; YÖK sistemi kaldırılarak yükseköğretim kurumlarının kendi içlerinden seçtikleri organlar eliyle yönetilmesi sağlanacaktır. Böylece hükümetimiz özgür, özerk, mali olanakları en iyi aşamaya getirilmiş üniversiteyi Türkiye'ye kazandıracaktır. (49. Hükümet Programı, 1991).

Koalisyon hükümeti YÖK reformu için hemen çalışmalara başlamıştır. 7 Temmuz 1992 tarihinde çıkarılan 3826 sayılı Kanun ile rektörlerin doğrudan atamayla değil, üniversitede yapılacak seçim sonrası belirlenecek altı kişiden üçünün YÖK tarafından seçilmesine müteakip Cumhurbaşkanınca atanması kabul edilmiştir. Bu yasa değişikliğinden rahatsız olan dönemin YÖK Başkanı İhsan Doğramacı görevinden istifa etmiştir (Doğramacı, 2007). Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan, yasa değişikliğini yeterli olmadığını ve daha kapsamlı bir değişiklik gerektiğini ifade etmiştir (Arslan, 2004, s. 551). Bu süreçte hazırlanmaya başlanan yükseköğretim yasa taslağı, YÖK, hükümet ortakları ve Cumhurbaşkanı arasında sorunların yaşanması nedeniyle, TBMM Genel Kuruluna gelmeden, rafa kaldırılmıştır. Netice itibariyle, köklü bir yükseköğretim reformu yapmayı vaat eden DYP-SHP Koalisyon Hükümeti, YÖK'ün yapısı ve yükseköğretim sisteminde çok önemli bir değişim gerçekleştirememiştir.

Bu dönemde Cumhurbaşkanları, hükümetler, YÖK başkanları ve üniversitelerin kendi aralarındaki ilişkileri, YÖK tartışmalarının seyrini belirlemiştir. Zaman zaman Cumhurbaşkanları ve hükümetler arasında gerginlikler oluşmuş; bu gerginlikler, hükümet-YÖK ilişkilerini etkilemiştir.

1992 yılında Doğramacı'nın istifasından sonra 19 Mayıs Üniversitesi Rektörü Mehmet Sağlam, Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından YÖK başkanı olarak atanmıştır. Koalisyon hükümetinin ortakları arasında yükseköğretim sistemine yönelik reform konusunda anlaşmazlıklar yaşanması, YÖK Başkanı Sağlam'ın yükseköğretim reformu konusunda isteksiz davranmasına neden olmuştur. Sağlam, bu türden bir reforma girişmek yerine, üniversitelerle daha olumlu bir ilişki geliştirmeye çalışmıştır (Tekeli, 2010). Zaten Tansu Çiller hükümetleri dönemindeki hükümet programlarına bakıldığında,

YÖK'ün hükümet gündemindeki önemini yitirdiği gözlenmektedir (50. Hükümet Programı, 1993; 51. Hükümet Programı, 1995; 52. Hükümet Programı, 1995).

1989'dan 1996'ya kadarki döneme bir bütün olarak bakıldığı zaman, denebilir ki, Cumhurbaşkanı, hükümet, YÖK başkanı ve üniversitelerin kendi aralarındaki ilişkileri, YÖK ve üniversitelere yönelik tartışmaların seyrini belirlemiştir. Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde, ANAP Hükümetleri ile YÖK konusunda uyumlu bir çalışma görülürken, Demirel Başbakanlığı döneminde hükümet-Cumhurbaşkanlığı arasında gerilim yaşanmış; Sağlam'ın atanması ile birlikte, YÖK tartışmaları tekrar dinmiştir. Tartışmalar, tekrar Refah-Yol Hükümeti döneminde başlamış; bu sefer üniversite-YÖK ve Cumhurbaşkanı bir koalisyon oluşturarak hükümeti baskı altına almıştır. YÖK'ün merkeziyetçiliği ve üniversitelerin özerkliği konusunda belirleyici bir aktör olan MGK, çeşitli zamanlarda YÖK'ten taleplerde bulunarak, üniversite öğretim üyeleri ve öğrencilerini denetim altında tutmak istemiştir. Örneğin, 28 Şubat döneminden önce, 1993 yılında basına da yansıyan MGK Psikolojik Harekât Planıdır. MGK tarafından YÖK'e, YÖK tarafından da üniversite rektörlerine verilen bilgi notunda, üniversite yöneticilerinin aşırı ve etnik faaliyetlerin yapılanmasına izin vermemesi; yönetimin istihbarat faaliyetine gereken önemi vermesi; devlet aleyhinde ve ideolojik faaliyette bulunan bilim adamlarının kitaplarının okutulmaması; üniversitelerdeki kütüphanelerin denetlenmesi ve gençliğin devletine bağlayıcı yayınlarla bilgilendirilmesi gibi hususlar yer almıştır (Kaplan, 2005).

Yukarıda işaret edildiği üzere, Sağlam'ın YÖK Başkanlığı dönemi, YÖK konusunda tartışmaların azaldığı bir dönemdir. Sağlam'ın 1995 yılında milletvekili adaylığı için Başkanlıktan ayrılması ve Karadeniz Teknik Üniversitesi eski rektörü Kemal Gürüz'ün Aralık 1995'te YÖK Başkanlığına atanması ile birlikte, YÖK tartışmaları tekrar başlamıştır. Gürüz, Başkan olarak atandıktan sonra YÖK'ün yapılanması ve üniversitelerin özerkliği ve merkeziyetçiliğine yönelik herhangi ciddi bir öneri getirmeyen bir YÖK yasa taslağı hazırlamıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Turan Tayan, bu taslaktan haberi olmadığını ve gündemlerinde YÖK yasa tasarısı bulunmadığını belirtmiştir. YÖK ve üniversiteler konusunda tartışmaların sakinleştiği, reform programlarının belgelerde tanımlanmasına rağmen uygulamada bir sükûnetin olduğu bir dönemde, Refah Partisinin 1995 Aralık seçimlerinde en yüksek oyu alması ve Haziran 1996 yılında Refah-Yol Hükümetinin kurulmasından sonra, üniversiteler ve YÖK arasındaki özerklik eksenli gerilim sona ermiş ve laiklik ekseninde tartışmalar başlamıştır. YÖK Başkanı Gürüz'ün laiklik konusundaki sert açıklamalarından rahatsız olan Refah-Yol Hükümeti, en temelde, YÖK üye kompozisyonunu değiştirmeye ve hükümetin üyelerin çoğunu atamasına imkân veren bir yasa tasarısını hazırlamıştır. TBMM Genel Kurulunda büyük çoğunlukla kabul edilen yasa maddeleri, 28 Şubat sonrası Erbakan'ın Başbakanlığı bırakması sonrasında askıya alınmıştır (Arslan, 2004, ss. 564-575).

28 Şubat Sonrası Baskıcı Dönem (1997-2007)

Yukarıda işaret edildiği üzere, daha önceleri üniversite ile YÖK arasında özerklik temelinde yaşanan gerilim, Refah-Yol Hükümeti ile birlikte, laiklik eksenli ve Refah Partisi karşıtlığı temelinde bir ittifaka dönüşmüştür. 28 Şubat süreci sonrasında, Cumhurbaşkanı, hükümet, YÖK ve üniversitelerin laiklik ekseninde ortak hareket etmesiyle, başörtüsü yasağı, katsayı uygulaması ve öğrenciler ile öğretim üyelerinin fişlenmesi dönemi başlamıştır. 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararları, laikliği ve tevhid-i tedrisatı vurgulayarak; sekiz yıllık kesintisiz eğitimin uygulamaya konmasını istemiştir. Ayrıca, "Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yöneltecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır" denilmiştir.

MGK kararları, öncelikli olarak eğitim sistemini yeniden tanzim etmiş, özelde de öğrenim hak ve özgürlüklerini kısıtlayarak yükseköğretime erişime yeni bir biçim vermiştir. Kararlar sonrasında yükseköğretim; ideolojik tartışmaların, yasakların ve kısıtlamaların merkezi olmuştur. 28 Şubat sürecinden itibaren Kemal Gürüz Başkanlığındaki YÖK, esas görev ve sorumluluklarını bir tarafa bırakarak, icraatlarında, beyanlarında ve kararlarında üniversiteyi "militarizm"in kurallarına göre yönlendirmeye başlamış ve üniversiteyi emir-komuta zincirine uygun bir şekilde politize ederek, 12 Eylül öncesi dönemi

fazlasıyla yeniden diriltmiştir (Demir, 2008). Bu çerçevede, Kemal Gürüz dönemi, birçok tartışmalı kararların alındığı ve uygulandığı, YÖK ve üniversite tarihinin en sorunlu evresidir. Bu dönemde YÖK'ün aldığı kararlarda, akademik ölçütlerden ziyade, siyasi tercihler belirleyici olmuştur. Gürüz döneminde, keyfi ve otoriter uygulamalar oldukça artmış ve YÖK eleştirileri bu yöne evrilmiştir. Gürüz döneminde, akademik özgürlük ve öğrenme özgürlüğü önemsizleşmiş, üniversite öğrencileri biçimlendirilecek "nesneler" haline getirilmiştir (Günlü, 2010, s. 95).

Kemal Gürüz döneminin sadece yükseköğretimi değil, bir bütün olarak eğitim sistemini darboğaza sürükleyen ve toplumu ikiye bölen en sorunlu uygulaması, 1998 yılında alınan kararlar ile yükseköğretime geçiş sisteminde yapılan değişikliktir. Bu kararlarla sınavın sayısında, içeriğinde ve ortaöğretim başarı ve yerleştirme puanının hesaplanmasında önemli değişikliklere gidilmiştir. 28 Şubat döneminin bir ürünü olarak ve açık bir şekilde imam-hatip lisesi mezunlarının yükseköğretime geçişini engellemek için alınan bu kararlar, eğitim sisteminde telafisi güç sorunlara neden olmuştur. Alınan kararlarla, öğrencilerin müfredat bilgilerini değerlendiren ÖYS kaldırılarak, tek aşamalı genel yetenek testi olarak tasarlanan ÖSS uygulanmaya başlanmıştır. YÖK, gelişmiş ülkelerde yükseköğretime öğrenci seçerken yaygın olarak genel yetenek testinin kullanıldığını iddia ederek kararı meşrulaştırmaya çalışmıştır. Oysa bu uygulamanın gelişmiş ülkelerde yaygın olduğu iddiası, doğru değildir (Günay ve Gür, 2009). Dahası, yükseköğretime giriş sisteminde yapılan değişiklikler sonrasında, lise öğrenimindeki son iki yılın sınav kapsamında olmaması, öğrencilerin lise bilgilerinden yoksun olarak üniversiteye gelmesine yol açmıştır (YÖK, 2007a). Dahası, okula devamsızlık artmış, özellikle lise son sınıfta öğrenciler ikinci dönem okula gitmemeye başlamıştır (Çelik, 2011).

YÖK tarafından 1998 yılında yükseköğretime geçiş sisteminde alınan bir diğer sorunlu karar ise ortaöğretim başarı puanının (OBP) ortaöğretim kurumlarının Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) ortalamasına göre ağırlıklandırılması (AOBP) kararıdır. Başarı ortalaması yüksek bir okulda OBP puanları çok daha yüksek oranda pozitif olarak etkilenmektedir. Başka bir ifade ile bu hesaplama yönteminde başarılı bir okulun öğrencileri ödüllendirilmekte; başarısız okulların başarılı öğrencileri ise cezalandırılmaktadır. AOBP çok ciddi fırsat eşitsizliğine neden olmakta; dahası, bu fırsat eşitsizliği hiçbir şekilde giderilmemektedir. Buna ilaveten AOBP uygulaması doğrudan hangi liseden mezun olunduğu ile ilgili olduğundan sınav baskısı ortaöğretimden ilköğretime inmiştir. Seçkin liselerde eğitim görmek için çok erken yaşlarda öğrenciler sınavlara hazırlanmaya başlamıştır (Gür ve Çelik, 2009).

Yükseköğretime giriş sistemiyle ilgili alınan bir diğer karar ise, kamuoyunda kısaca "katsayı" olarak bilinen uygulamadır. 1999 öncesinde öğrenciler, bitirdikleri programın devamı niteliğinde olsun veya olmasın, istedikleri bir yükseköğretim programına yerleşebilmekteydi. Fakat 1999 yılından itibaren ağırlıklandırılmış ortaöğretim başarı puanı (AOBP), kendi lise alanına uygun bir yükseköğretim programına yerleştirilirken 0,5; alanı dışında bir yükseköğretim programına yerleştirirken 0,2 ile çarpılarak hesaplanmaya ve ÖSS'de elde edilen puana eklenerek, yerleştirme puanı elde edilmeye başlamıştır. Daha sonra, 2003 yılında yapılan yeni bir düzenlemeyle birlikte katsayı uygulaması daha katı bir şekilde uygulanmıştır. AOBP katsayıları alan içi için 0,8 ile ve alan dışı için 0,3 ile olarak belirlenmiştir (Çelik, 2011). Böylece, katsayı kararı, öğrenme özgürlüğünü ve esnekliğini önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Bir öğrenci, sonraki yıllarda mezun olduğu alan dışında bir programda öğrenim görmek istediği takdirde katsayı engeli ile karşılaşmaktaydı. Katsayı kararı sonrasında mesleki eğitim de çok ciddi bir kriz içine girmiştir. Katsayı uygulamasının başlamasından önce %50'ye yaklaşan mesleki eğitime yönelme oranı, 2000-2001 yılında %34,4'e kadar inmiştir (Gür ve Çelik, 2009).

Gürüz (2008), sınav sistemindeki değişiklikler ve katsayı uygulaması sonucu liselerin boşaldığı ve mesleki eğitimin çöktüğü şeklindeki görüşleri, "insafsızca" bir eleştiri olarak tanımlamıştır. Gürüz, müfredata dayalı ölçmenin öğretmene bırakıldığını, dolayısıyla okulların boşalmasındaki mesuliyetin öğretmende olduğunu belirtmiştir (s. 298). Dahası, Gürüz, kendi döneminde mesleki eğitim alan kişilere, yükseköğretime geçişte sanki hiçbir kısıtlama yokmuş gibi bir savunma yapmıştır. Ona göre, "birçok Kıta Avrupa ülkesindeki uygulamanın aksine" Türkiye'de hiçbir ortaöğretim kurumu öğrencisine başvuru yapmak için bir kısıtlama yapılmamıştır ve hatta "mesleki ve teknik lise mezunları, mağdur edilmek bir yana tahayyül edemeyecekleri imkanlara" kavuşturulmuştur (s. 299). 1999 yılından itibaren uygulanan yükseköğretime geçiş sisteminin hem ortaöğretim hem de yükseköğretim sisteminde neden olduğu olumsuz etkilerinin farkında olan YÖK,

her ne kadar katsayı uygulamasını sürdürse de, 2006 yılında sınav sisteminde bir değişikliğe gitmiş ve lise müfredatının tamamını sınav kapsamına almıştır (YÖK, 2007a). İleride ele alacağımız üzere, YÖK'ün 2006 düzenlemesinde de kaldırılmayan katsayı sorunu daha sonraki yıllarda da gündemdeki yerini korumuştur.

> Gürüz döneminin en tartışmalı iki uygulaması, akademik özgürlüklerin kısıtlanması ve üniversite giriş sisteminde yapılan değişikliklerdir.

Kuşkusuz Gürüz döneminin üniversite giriş sisteminde yapılan değişiklikle birlikte en tartışmalı uygulaması, öğrenim özgürlüğünün kılık kıyafet gerekçesiyle kısıtlanmasıdır. MGK kararlarında başörtüsünün üniversitelerde engellenmesi gerektiği tavsiyesi, Kemal Gürüz başkanlığındaki YÖK ve üniversite rektörleri tarafından hemen benimsenmiş; başörtüsü "Kıyafet Kanunu'na aykırı olarak" tanımlanmış ve üniversitelerde yasaklanmıştır. Dahası, YÖK, rektörlere gönderdiği genelgelerde ve rektörlere yönelik düzenlenen bilgilendirme toplantılarında başörtüsü yasağının tavizsiz uygulanmasını istemiştir. 7 Kasım 1998 tarih ve 23516 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği"nde yapılan değişikle öğretim üyelerinin üniversiteden tasfiyesi kolaylaşmıştır. Bu yönetmelikte yapılan iki değişiklik önemlidir. İlki öğretim üyelerinin hangi şartlarda üniversiteden ihraç edileceğinin tanımlanması ve 11. maddedeki "Cumhuriyetin niteliklerinden herhangi birini değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik eylem yapmak" ifadesidir. Tekeli'nin (2010) de ifade ettiği üzere, bu ifadenin "irticanın önlenmesi" adına öğretim üyelerinin tasfiyesi için olduğu açıktır (s. 318). Yönetmelikte yapılan bir değişimin nasıl bir tasfiye süreci için kullanılacağı, dönemin gazete haberlerine şu şekilde yansımıştır:

> Türbana ihraç cezası getiren YÖK, Üniversite Teşkilat Yönetmeliği'nde yaptığı değişiklikle, üniversitelerdeki şeriatçı kadrolara darbe vurmaya hazırlanıyor. YÖK, özellikle taşra üniversitelerinde oluşan şeriatçı kadrolaşmanın önüne geçebilmek için getirdiği bir dizi önlemin ardından, mevcut kadronun etkinliğini azaltacak bir karara daha imza attı. ("Üniversitede şeriatçı kadro operasyonu," 1998)

Bu yönetmelik sonrasında "irticai faaliyette bulunduğu", "kadrolaşmaya gittiği" ya da "köktendinci olduğu" gerekçesi ile birçok öğretim üyesi üniversitelerden tasfiye edilmiş birçoğuna da, aylıktan kesme, kınama ve uyarı cezaları verilmiştir. Cumhuriyetin temel ilkelerini tehdit ettiği gerekçesi ile birçok öğretim üyesinin işine son verilmiş ve hatta bazıları kamu görevinden atılmıştır.[1] Ayrıca, YÖK'ün baskıcı politikaları ile uyum halinde olan İstanbul Üniversitesi Rektörü Kemal Alemdaroğlu'nun uygulamalarından dolayı İstanbul Üniversitesinde toplu istifalar yaşanmıştır. 1998'de Prof. Dr. Ömer Yörükoğlu, Prof. Dr. Erdoğan Teziç, Prof. Dr. Belgin Erdoğmuş ve Siyasal Bilgiler fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ali Ülkü Azrak istifa etmişlerdir. Haziran 1999'da Prof. Dr. Çetin Özek, Prof. Dr. Bülent Tanör, Prof. Dr. Cemal Bali Akal ve Prof. Dr. Ünal Tekinalp istifa etmişlerdir; yine aynı ay içinde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yönetim Kurulu toplu olarak istifa etmişlerdir (Tunç, vd., 2001).

1. Örneğin, 100. Yıl Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dursun Odabaş, meslekten ihraç edilmiş ve Kasım 1998 değişikliğine dayanılarak akademik unvanları elinden alınmıştır. Odabaş'a destek verdikleri iddiasıyla on öğretim görevlisinin görevlerine de son verilmiştir. Benzer şekilde, Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Sami Şener'in görevine son verilmiştir. 1999 yılı içinde, İÜ Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ahmet Ağırakça, Harran Üniversitesinde araştırma görevlisi olan, Sosyoloji bölümünden Erol Aksoy ile Tarih ve Edebiyat Bölümünden Nazan Poyraz ve Tuba Aksoy, Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. İbrahim Sarmış ve Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim görevlisi Nadir Çomak'ın görevlerine son verilmiştir. Yine 2000 yılı içinde, Gaziosmanpaşa Üniversitesinden Doç. Dr. Necmettin Sağlam, başörtüsü taktıkları gerekçesiyle, Celal Bayar üniversitesinden Araştırma Görevlisi Dr. Fatma Nur Şengil, Harran Üniversitesinden Ayşe Dilek Çapanoğlu, Atatürk Üniversitesinden Yrd. Doç. Dr. Nuray Nişancı, Nuray Ceylan, Arzu İnan, 100. Yıl Üniversitesinden Sevim Aslan, Seval Demir, Gönül Taşdemir, Döndü Tanır, Necife Kafes görevlerinden ihraç edilmiştir. Aynı yıl, Yüksek Disiplin Kurulu, Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Alev Erkilet Başer'e, 4 yıl önce bilim jürisi önünde savunularak kazanılmış doktora tezinin kitap haline getirilmesi üzerine, "Cumhuriyetin temel ilkelerine aykırı davrandığı" gerekçesiyle kamu görevinden çıkarma cezası vermiştir (Tunç, vd., 2001).

Gürüz döneminde öğretim üyelerine uygulanan baskıya ek olarak üniversite rektörleri de baskı altına alınarak ya istifaya zorlanmışlar ya da görevlerinden alınmıştır. "Tarikatçı kadrolaşmaya gittiği" ve irticai faaliyette bulunduğu gerekçeleri ile Kırıkkale Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Beşir Atalay, Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Aydın Dumanoğlu, Harran Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Servet Armağan ya görevinden alınmış, ya istifaya zorlanmış ya da rektör adaylıkları engellenmiştir (Zeren ve Göğem, 1997). Temmuz 1999'da Marmara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ömer Faruk Batırel, "Görülen lüzum üzerine" diyerek, YÖK uygulamalarından dolayı görevinden istifa etmiştir (Tunç, vd., 2001). Dahası, YÖK Başkanı Gürüz, rektörlerin belirlenmesinde, ne bilimsellik ne evrensel hukuk gibi ölçütleri saymamıştır (Demir, 2008). "Türban yasağındaki kararlılık ve Cumhuriyete bağlılık" kıstasları, rektörlerin belirlenmesindeki asıl ölçüt olarak kullanılmıştır ("3 rektör adayına türban çelmesi," 1998).

Gürüz döneminde yapılanlara bakıldığında, bizzat kendisinin de açıkça ifade ettiği ve zaman zaman övündüğü üzere, Gürüz'ün misyonu, üniversitelerin "temizlenmesi" olmuştur (akt. Güçlü, 2007). Gürüz dönemi boyunca nedense "akademik özgürlük" kavramı kullanılmamış; MGK kararları etkin bir şekilde YÖK ve rektörler tarafından uygulanırken, üniversite özerkliğine müdahale sorgulanmamıştır. Bundan sadece dindar kesimler değil, Aysel Çelikel, Ülkü Azrak ve Toktamış Ateş gibi Atatürkçü akademisyenler de zarar görmüştür (Akyol, 2000).

> Gürüz'ün misyonu, kendi ifadesiyle, üniversitelerin "temizlenmesi" olmuştur. Gürüz döneminde öğrenim özgürlüğü değersizleşmiş ve birçok öğretim üyesi ve rektör ya görevden uzaklaştırılmış, ya da istifaya zorlanmıştır.

Kemal Gürüz döneminin en sorunlu kararlarından biri de özellikle bazı İslam ülkelerinden alınan diplomalara denklik verilmesinin durdurulması ve verilen diplomaların iptalidir. Örneğin, YÖK, 10 Ocak 1996'dan başlayarak, El-Ezher Üniversitesi'nden mezun öğrencilerin diplomalarına lisans denkliği vermeyi yasaklamıştır. Daha sonra YÖK, programlarında, "Atatürkçülük karşıtı konulara yer verdiği, öğrenci başarılarının objektif şekilde değerlendirilmediği ve eğitim düzeylerinin düşük olduğu" gerekçeleriyle bazı İslam ülkelerindeki üniversitelerden alınan ilahiyat diplomalarını tanımayacağını ilan etmiştir. 28 Şubat ile birlikte daha önceki yıllarda denklik verilmiş olan, aralarında El-Ezher mezunlarının da bulunduğu 144 öğretmenin diplomaları iptal edilmiş ve bu kişiler işlerinden atılmıştır ("104 El-Ezher'linin öğretmenliği iptal," 2001). Diploma denkliklerinin iptali, eğitime başlamış olan ve daha önce eğitimlerini tamamlamış olan ve hatta diploma denkliklerini daha önce almış birçok kişiyi mağdur etmiştir.

Gürüz döneminin mağdur ettiği ve eğitim hakkını engellediği bir diğer kesim ise öğretim elemanı yetiştirmek amacıyla, Gürüz'den önceki dönemlerde yurt dışına gönderilen burslu lisansüstü öğrencilerdir. Bu öğrencilerin bir kısmının eğitimlerini tamamlamalarına izin verilmemiştir ve öğrenciler geri çağırılmıştır. Eğitimlerini tamamlamadan Türkiye'ye dönmek zorunda kalan bu öğrenciler, üniversitelerde kadro sıkıntısı yaşamış ve bir kısmı büyük borç yükü altında kalmıştır (Özoğlu, 2011).

28 Şubat sürecinden sonra Cumhurbaşkanı, hükümet, üniversiteler ve YÖK Başkanı Gürüz arasında tesis edilen irtica ile mücadele koalisyonu sonucu YÖK, yetkilerini oldukça acımasız bir şekilde kullanarak, üniversiteleri laiklik eksenli ideolojik tartışmaların merkezi haline getirmiştir. Bu dönemde Gürüz tarafından Cumhurbaşkanı Demirel'e gönderilen tüm kararlar, Demirel tarafından onaylanmıştır. Fakat 1999 Milletvekili Genel Seçimleri sonrasında TBMM'de grubu bulunan Fazilet Partisi (FP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve DYP, Gürüz'e çok yoğun ve sert eleştirilerde bulunmuş ve Gürüz'ün istifasını istemiştir. Hatta Gürüz'ün yolsuzluk yaptığı ve üniversitelerde uyguladığı baskı konusunda 16 Kasım 1999 tarihinde TBMM'de bir araştırma komisyonu kurulmuştur ("Gürüz'e çok ağır itham," 1999). Mecliste araştırma komisyonu çalışmalarını sürdürürken, Cumhurbaşkanı Demirel, Aralık 1999'da Gürüz'ü yeniden atamış ve bu atama kamuoyunda

çokça tartışılmıştır. Meclis araştırma raporunda, YÖK'e ilişkin 33, Gürüz hakkında ise yedi ayrı konuda suç duyurusunda bulunulmuştur. Ancak, dönemin Demokratik Sol Parti (DSP)'li Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu Başkanlığında toplanan YÖK Genel Kurulu, oy birliği ile Kemal Gürüz hakkında soruşturmaya gerek olmadığı kararı almıştır. Gürüz'ün yeniden atanması, türban ve irtica ile mücadeledeki kararlılığın ifadesi olarak görülmüştür ("'Kemal Gürüz' dedi," 1999).

FP ve MHP'nin Gürüz'e yönelik eleştirileri, Demirel'in görev süresinin sona ermesi sonrasında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Gürüz arasında yaşanan sorunlar ve AK Parti'nin Kasım 2002 seçimlerinden sonra Abdullah Gül Başbakanlığında iktidara gelmesi sonrasında Gürüz'ün ikinci dönemi kendisi için oldukça zorlu geçmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer'in gelmesiyle birlikte Gürüz'ün etkisi azalmıştır (Tekeli, 2010, s. 339). Cumhurbaşkanı Sezer ve Gürüz arasında özellikle rektör atanması sürecinde birçok sorun yaşanmıştır. Mersin ve Dokuz Eylül üniversitelerinde rektörlük seçimlerinde en çok oy alan adayların Cumhurbaşkanına gönderilen listede yer almamış olması nedeniyle Cumhurbaşkanı Sezer listeyi geri göndermiştir. Buna ilaveten, Sezer YÖK Genel Kurulu üyeliğine Kemal Alemdaroğlu'nun rektörlüğü döneminde İstanbul Üniversitesinden ayrılan Türkan Saylan, Ülkü Azrak, Aysel Çelikel ve Burhan Şenatalar'ı atamış, Gürüz'ün önerdiği iki adayı ise atamamıştır.

Sezer'in Cumhurbaşkanlığı ile birlikte, YÖK, Cumhurbaşkanlığı ve üniversiteler arasında yeniden bir gerilim ortaya çıkmıştır. Bu gerilimli ortam, 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde AK Partinin açık ara farkla iktidar olması ve tek başına hükümet kurması ile birlikte farklı bir döneme girmiştir. YÖK ve üniversiteler birleşerek AK Partiye baskı uygulamaya başlamışlardır. AK Parti, hükümet programında ve Ocak 2003'te yayımlanan Acil Eylem Planında yükseköğretim sisteminde köklü değişiklikler yapacağını ilan etmiştir (58. Hükümet Acil Eylem Planı, 2003; 58. Hükümet Programı, 2002). AK Parti Hükümeti kurulduktan hemen sonra, Milli Eğitim Bakanı Erkan Mumcu, yükseköğretim yasası üzerinde çalışmalara başlamıştır. Bakan Mumcu, YÖK yasa taslağı hazırlama sürecinde bazı eski rektörlerin de katıldığı bir çalıştay düzenlemiştir. Bu çalıştay sonrasında, yasa taslağına son şekli verilerek Şubat 2003 sonunda taslağın, Bakanlar Kuruluna sunulacağı, buna ilaveten Anayasa'nın 130. ve 131. maddelerinde de değişikliğe gidileceği belirtilmiştir. Bu yasa taslağı, üç temel ilke ekseninde hazırlanmıştır: bilimsel özgürlüğün anayasal güvence altına alınması, yükseköğretim sisteminin ademi merkezileşmesi ve idari özerkliğin sağlanması, üniversitelerin devlet dışı kaynak yaratabilmesi ve mali özerkliğin sağlanması. Bakan Mumcu tarafından hazırlanan taslak, Üniversitelerarası Kurulun kompozisyonunu değiştirmeyi ve görev alanını genişletmeyi ve YÖK yerine sadece koordinasyondan sorumlu Yükseköğretim Eşgüdüm Kurulunun kurulmasını hedeflemiştir (Köylü, 2003b).

Taslağın ortaya çıkmasından itibaren YÖK Başkanı Gürüz ve üniversiteler, taslağı eleştirmişlerdir. Taslağa yönelik eleştiri, taslağın içeriğinden ziyade hükümetin niyetine yönelik olmuştur. Rektörler Komitesi'nin bir toplantısında eski Başbakan Erbakan'ı kast eden bir rektör, "1996 yılında da bir başbakan çıkmış ve 'Rektörler türbana selam duracak' diyerek, bizleri dize getireceklerinden söz etmişti. Bu üslup son derece sert ve kırıcı. Şimdi o iktidar ve başbakan nerede? Kim selama durur kim durmaz?" diye sorarak karşısındaki Bakan Mumcu'yu adeta tehdit etmiştir ("Rektörlerden 96 hatırlatması", 2002). Gürüz de zaman zaman yaptığı açıklamalarla üniversitelere müdahale ettirmeyeceklerini; üniversitelerin Molla rejiminin bataklığına girmeyeceğini belirtmiştir ("Vahabi bataklığında ülkeyi boğdurmayız," 2002). Üniversiteler yükseköğretim yasa tasarısını siyasi müdahale ve tasfiye olarak yorumlamıştır ("Hesaplaşmak istiyorlar," 2003). Bu yasa tasarısının üniversitelerin özerkliğini yok edeceği gerekçesi ile rektörler, Cumhurbaşkanından ve askerden YÖK tasarısının engellenmesi için destek istemişlerdir (Bayer, 2003). Hatta Gürüz, 2003 yılında AK Parti tarafından hazırlanan yükseköğretim yasa taslağı sırasında, bazı rektörlerle birlikte Genelkurmay Başkanının bilgisi dâhilinde dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Aytaç Yalman ile görüşmüştür. Bu görüşme, 1960'lı yıllardaki üniversite ve ordu arasındaki ilişkiyi hatırlatmıştır. Buna ilaveten dönemin Milli Eğitim Bakanı Erkan Mumcu, YÖK yasa tasarısı için üniversite rektörlerinden görüş bildirmelerini istemiştir. Ancak Gürüz, "rektörler görüş bildirmeyecek" diye baskı yapmıştır. Üniversiteler, baskılara boyun eğerek genellikle görüş bildirmezken; Ankara, Dicle ve Sabancı Üniversiteleri görüş bildirmişlerdir. Bunun üzerine Rektörler Komitesi toplantısında görüş bildiren üç üniversitenin rektörü, Kemal Alemdaroğlu tarafından ikiyüzlülükle suçlanmışlardır (Doğan, 2003). Özetle, Gürüz döneminde YÖK ve üniversiteler, hükümetin yükseköğretim yasa taslağı oluşturma çabalarına destek vermemiş ve bu çabaları sonuçsuz bırakmaya çalışmıştır.

Recep Tayyip Erdoğan'ın ara seçimlerde milletvekili seçilmesi sonrasında, Mart 2003'te İkinci AK Parti Hükümeti kurulmuş, Erdoğan Başbakan olmuştur. İkinci AK Parti Hükümetinde Milli Eğitim Bakanlığı görevine Erkan Mumcu'nun yerine Hüseyin Çelik atanmıştır. Hükümetin ve Bakanın değişmesi nedeniyle Erkan Mumcu tarafından hazırlanan taslak, TBMM Genel Kuruluna gelmeden gündemden düşmüştür. Hüseyin Çelik, yeni bir taslak hazırlamış ve bu taslak kamuoyunda oldukça tartışılmıştır. YÖK ve üniversiteler taslağa çok fazla tepki göstermişlerdir. CHP, taslağın niyetini, laik Atatürkçü rektörleri tasfiye etmek ve kadrolaşmak olarak tanımlamış, Gürüz ise taslağın bedelinin ağır olacağını belirtmiştir ("Taslak sızdı, kel göründü", 2003). Basın ve büyük sermaye kuruluşları taslağa tepki göstermiş ve Gürüz'ü açıkça desteklemişlerdir. Örneğin, Koç Holding Yönetim Kurulu Üyesi İnan Kıraç, Gürüz'e laik devleti koruma konusunda teşekkür mektubu göndermiştir ("Kıraç'tan Gürüz'ün mücadelesine destek", 2003). Bu dönemki köşe yazılarında, Atatürkçü kadroların "kökten tasfiye" edileceği (Ekşi, 2003) iddia edilmiş ve bu tür bir tasfiyenin askeri darbeler zamanında dahi görülmediğini belirtilerek Bakan Çelik'in "sonunun iyi olmadığı" ihtar edilmiştir (Güçlü, 2003). Bu tepkilerin en temel nedeni, yasa taslağında yer aldığı iddia edilen, ama Bakanlığın inkâr ettiği geçici hükümlerdir; iddiaya göre, geçici hükümler yoluyla mevcut YÖK üyeleri ve halen ikinci dönemlerini yürüten rektörlerin görevlerine son verilecekti ("Rektörlere tasfiye," 2003).

Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler arasında tırmanan bu gerginlik üzerine Bakan Çelik, Temmuz başında ve sonunda olmak üzere iki kez Üniversitelerarası Kurul (ÜAK) toplantılarına katılmış, toplantılarda tasfiye maddelerinin yasa taslağında yer almadığını belirtmiştir. Ağustos 2003'de Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörü Ayhan Alkış'ın ÜAK Başkanı olmasından sonra, ÜAK, yükseköğretim reformu konusunda daha aktif bir politika takip etmeye başlayacağını ilan etmiştir. Bakanlığın taslağını beğenmeyen ÜAK, bir komisyon oluşturarak bir yasa taslağı hazırlamaya başlamıştır. ÜAK Başkanı ve bazı üyelerin Başbakanla da görüşmelerinin ardından bir uzlaşma zemini oluşmuştur. Yasa taslağı hazırlanırken, hükümet tarafı ile Gürüz Başkanlığındaki YÖK arasında herhangi bir ilişki olmamıştır. Gürüz ve bazı rektörler, oluşan uzlaşma zeminini yok etmek için gayret göstermiştir. Örneğin, dönemin ODTÜ Rektörü Ural Akbulut, hazırlanan taslağa karşı olduğunu ve taslağın "Afrika ülkelerinde bile" olmadığını açıklamıştır. ÜAK'nın yeni taslak hazırlama ve bu konuda komisyon oluşturma kararı, basına oldukça farklı yansımıştır: Yeni Şafak gazetesi gelişmeyi "Rektörlerden yeşil ışık" (2003) şeklinde olumlu bir şekilde haberleştirilirken, Akşam gazetesi aynı olayı "Rektörlerden rejim uyarısı" (2003) olarak haberleştirmiştir.

Hükümet ile üniversiteler arasındaki gergin ortam yumuşamaya doğru giderken, Kemal Gürüz ve bazı rektörlerin Eylül 2003'te Kara Kuvvetleri Komutanı Aytaç Yalman'ı ziyaret etmesi ile ilişkiler tekrar gerilmiştir. Yalman, YÖK konusunu MGK'ya taşıyacağını belirtmiş ve üniversitelerin açılışının "iyi değerlendirilmesini" önermiştir (Köylü, 2003a). Rektörler üniversitelerin açılışını "iyi" değerlendirip ortamı geren açıklamalar yapmış, hükümet de rektörlerin açıklamalarına sert cevaplar vermiştir. Ekim 2003'te hükümetin meslek lisesi mezunlarının dezavantajını ortadan kaldırmaya yönelik yasa taslağı hazırlaması, YÖK ve ÜAK tarafından tepkiyle karşılanmıştır. ÜAK Başkanı Alkış, yetkilerinin gasp edildiğini ve aldatıldıklarını belirtmiştir ("Rektörler: Hükümet yetkimizi gasp etti," 2003). Yasa taslağı sonrasında Genelkurmay İkinci Başkanı İlker Başbuğ da bir açıklama yapmış, imam hatip düzenlemesinin Anayasaya uygun olmadığını ve endişelerinin arttığını belirtmiştir. Hükümetin düzenlemeyi geri çekmesi ve Başbakan'ın Ekim 2003 ortasında ÜAK üyelerine yaptığı konuşma ile birlikte tekrar olumlu bir hava oluşmuş ve çalışmalara başlanmıştır. 8 Aralık 2003 tarihinde Cumhurbaşkanı Sezer'in Gürüz'ün yerine Erdoğan Teziç'i YÖK Başkanı olarak ataması ile birlikte YÖK reformu konusunda yeni bir evreye geçilmiştir (Şimşek, 2006).

Gürüz'e göre daha ılımlı bir başlangıç yapan Teziç, hükümetle sürtüşmeyeceğini belirtmiştir. YÖK yasa taslağı hazırlama sürecinde, Gürüz döneminde aktif rol oynayan ÜAK, Teziç ile birlikte pasifleştirilmiştir. Böylece, YÖK, yasa taslağı hazırlama sürecinde aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Teziç, yasa taslağı hazırlamak için hükümetten ek süre istemiş ve Ocak 2004 sonunda, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Eğitim Bakanına bir taslak sunmuştur. YÖK'ün taslağı hem hükümet hem de ÜAK tarafından daha önce hazırlanan taslaklardan farklı bir şekilde, ne 2547 sayılı kanunda önemli bir değişim önermiş ne de ÜAK'a bir kurum olarak aktif bir rol biçmiştir. Bu taslak, bazı rektörleri rahatsız etmiştir (Şimşek, 2006).

YÖK'ün hazırladığı taslaktan sonra YÖK ve MEB temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulmuş ve bu komisyon yükseköğretim yasa taslağı üzerine çalışmalara başlamıştır. Fakat daha sonra YÖK, henüz komisyon nihai metni oluştur-

mamışken, MEB'in taslak üzerine komisyon dışından da görüş aldığını öğrenince, görüşmelerden çekilmiştir. ÜAK Başkanı, YÖK'ün görüşmelerden çekilmesini, oluşmuş olan diyalog zeminini yok edeceği için uygun bulmamıştır. YÖK'ün görüşmelerden çekilmesi sonrasında MEB kendi yasa taslağını hazırlamıştır. 4 Mayıs 2004'te TBMM Genel Kurulunda Kanun Tasarısı görüşülmeye başlanmıştır. 13 Mayıs 2004 tarihinde taslak TBMM Genel Kurulunda kabul edilerek Cumhurbaşkanına gönderilmiştir. Yasanın TBMM'de kabulünün ardından üniversiteler tepki göstermiş, tüm rektörlerin katılımı ile Anıtkabir yürüyüşü yapılmıştır. 24 Mayıs 2004 tarihinde Cumhurbaşkanı, yasanın YÖK'ün üye seçimi ve üniversite girişle ilgili maddelerini veto etmiştir. Veto gerekçesinde laiklik vurgusu yapılmış; katsayı eşitlenmesini haksızlık olacağı ve İmam Hatip Liselerinin özendirildiği belirtilmiştir ("Sezer YÖK Yasası'nı veto etti," 2004). Yasanın veto edilmesinden sonra Başbakan Erdoğan, gerilimi tırmandırmamak için, Cumhurbaşkanı Sezer'in kısmen veto ettiği yasada haklı olduklarını ancak yasayı "bir süreliğine askıya alacaklarını" açıklamıştır ("YÖK'te 'sert' geri adım," 2004).

> Sezer'in Cumhurbaşkanlığı ile birlikte YÖK, üniversiteler ve Cumhurbaşkanlığı arasında ortaya çıkan gerilim, AK Parti'nin tek başına iktidar olması ile farklı bir döneme girmiştir. YÖK ve üniversiteler Sezer'in desteğini alarak, AK Parti'nin değişim çabalarına direnç göstermişlerdir.

Her ne kadar, hükümet ile YÖK arasındaki ilişkiler, hem Gürüz hem de Teziç döneminde sorunlu olsa da, iki dönem arasında önemli bir fark vardır. Teziç, Gürüz'den farklı bir strateji izleyerek, hükümete karşı "direnişinde" desteği meşruiyeti sorunlu olan ordudan değil, İdari Mahkeme ve Danıştay gibi hukuk organlarından almıştır. Hukukî yollarla hükümetle mücadele eden Teziç'in YÖK'ü; MEB, Sağlık Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı aleyhine idari mahkeme ve Danıştay'a 19 dava açmış ve bunlardan 15'i YÖK lehine sonuçlanmıştır (Tekeli, 2010, s. 352). Bu davalar en temelde yetkinin kimde olduğu ile ilgili davalardır. Örneğin, YÖK, öğretmen yetiştirmeye yönelik plan ve programların hazırlanması ve öğretmen yetiştirme yetkisinin, yükseköğretim kurumlarına ait olduğunu iddia ederek MEB'in pedagojik formasyon kursu açmasını mahkemeye taşımıştır. MEB, "öğreticilere" yönelik düzenlenen kursun hizmet içi eğitim niteliğinde olduğunu ve YÖK'ün yetki gaspı yaptığını belirtmiştir. Zaten MEB uzun yıllardır eğitim fakültelerinden gelmeyen öğretmenleri hizmetiçi eğitime alarak, pedagojik formasyon vermiştir. MEB'in itirazına rağmen mahkeme, pedagojik formasyon kursu açma yetkisinin YÖK'te olduğunu belirtmiştir ("MEB'in Pedagojik Formasyon Kursu'na durdurma", 2006). İkinci bir kriz ise üniversitelere bilim insanı yetiştirmek amacıyla devlet bursuyla yurtdışına gönderilmesi planlanan öğrencilerin seçim yöntemi konusunda yaşanmıştır. MEB, bu öğrencilerin seçimini kendisinin yapacağını belirtmiştir. YÖK, öğrencilerin Bakanlık tarafından belirlenmesi durumunda, bu öğrencilere üniversitelerde kesinlikle görev verilmeyeceğini açıklamıştır. Teziç, 15 Eylül 2006 tarihli yazısında, Anayasa ve 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası'na göre öğretim elemanı yetiştirme görevinin YÖK'te olduğunu belirtmiştir (Zeren, 2006). Daha sonra MEB'in öğrenci seçme kararı, Danıştay tarafından durdurulmuş; Teziç, gönderilen öğrencilerin MEB tarafından geri çağrılması gerektiğini ifade etmiştir ("YÖK Başkanı Teziç: Yurtdışına gidenler geri çağrılmalı," 2007).

Teziç döneminde yaşanan en önemli gerilimlerden biri, yeni açılacak üniversiteler ve bu üniversitelerin kurucu rektörünün kim olacağı üzerinedir. 2006 yılında hükümet 15 ilde yeni üniversite açmak için çalışmalara başlamış bu konuda YÖK'ten görüş istemiştir. YÖK sadece dört üniversitenin açılması için uygun koşulların olduğunu belirtmiştir. Fakat hükümet, 1 Mart 2006 tarihinde mevcut üniversitelerdeki bazı fakülte ve yüksekokul bağlantılarını yeniden düzenleyerek 15 yeni üniversite açmıştır. YÖK, bu kadar çok üniversitenin gerekli altyapı ve öğretim üyesi sağlanmadan açılmasını eleştirmesine rağmen, asıl gerilim yeni açılan üniversitelere kurucu rektörlerin nasıl seçileceği konusunda yaşanmıştır. Hükümet, 5573 sayılı kanun ile kurulan 15 üniversitenin kurucu rektörlerinin iki yıl için, Milli Eğitim Bakanı ve Başbakan'ın

önereceği üç isim arasından Cumhurbaşkanı'nca atanmasını öngörüyordu. Cumhurbaşkanı kanunu veto etmiş, fakat hükümet kanunu aynen meclisten geçirip Cumhurbaşkanına göndermiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Sezer kanunu onaylamış ve Anayasa Mahkemesine kanunun iptali için dava açmıştır. Anayasa Mahkemesi kanunu iptal etmiş ve yürütmeyi durdurmuştur. Bunun üzerine YÖK, yeni açılan üniversitelerin yakınlarındaki üniversitenin rektörünü tedviren bu üniversitelere rektör olarak görevlendirmiştir.

Teziç, daha önce ifade ettiğimiz üzere, hükümet ile mücadeleyi "hukuk" yolu ile yapmıştır. Fakat Teziç de selefi Gürüz gibi zaman zaman hükümeti tehdit etmeyi, üniversiteler ile ilgili olmayan çeşitli düzenlemelerin yanlış olduğunu söylemeyi ihmal etmemiş ve siyasete her daim müdahil olmuştur. Siyasal iktidarın üniversite alanına müdahale etmek istediği zamanlarda bunu yasalara ve hukuka aykırı olarak tanımlayan YÖK, siyasete müdahale etmekten çekinmemiştir. Üniversiteler, özellikle, 2007 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaptıkları açıklamalarla, hükümeti tehdit etmişlerdir ("Rektörlerden muhtıra gibi açıklama", 2007). Hatta Teziç, görev süresinin sona ermesinden kısa bir süre önce Cumhurbaşkanının seçimi üzerine yapılan referandumun iptal edilmesi gerektiğini belirtmiştir ("YÖK: Referandum iptal edilmeli", 2007).

> Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi ve ardından Gül'ün YÖK Başkanı olarak Yusuf Ziya Özcan'ı ataması ile birlikte YÖK, hem toplumun çeşitli kesimleriyle hem de hükümet ve muhalefetle olumlu ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Böylece, YÖK'te bir normalleşme süreci başlamıştır.

YÖK'ün bu döneminde, YÖK zaman zaman tartışmalı kararlar almış ve çatışmacı bir yol izlemiş olsa da, yükseköğretim sisteminde bazı nicel iyileşmeler yaşanmıştır. Gürüz döneminin en önemli başarılarından biri, Türkiye kaynaklı bilimsel yayın sayısında yaşanan gelişmelerdir. 1997'de Türkiye kaynaklı bilimsel yayın (SCI) sayısı 4.436 iken, 2005'te 15.666'ya yükselmiş ve böylece dünya sıralamasında 27.'likten 19.'luğa kadar yükselmiştir (Gürüz, 2008, s. 203). Nicel gelişmelerin ele alındığı bölümde görüleceği üzere, Gürüz döneminde vakıf üniversiteleri sayıları da artırılmış; fakat bu dönemde hiçbir devlet üniversitesi açılmamıştır. 1995-1996 yılında 1.174.299 olan öğrenci sayısı, 2003-2004'te 1.918.843'e yükselmiştir. Teziç döneminde de bu büyüme devam etmiş ve 2007-2008'de bu sayı, 2.453.664 olmuştur (bkz. **Şekil 2**). Benzer şekilde, Türkiye kaynaklı yayın sayıları artmaya devam etmiştir (bkz. **Tablo 2**).

Normalleşme Süreci (2007- …)

Yukarıda özetlendiği üzere, Türkiye 21. yüzyıla çok ciddi yükseköğretim sorunlarıyla birlikte girmiştir. Bu sorunlar, basitçe pedagojik olmayıp, toplumu ikiye bölen sorunlardı. Yükseköğretimin planlaması ve koordinasyonundan sorumlu bir kuruluş olan YÖK, çeşitli ideolojik nedenlerle, birçok siyasi tartışmanın odağında olmuştur. YÖK, maalesef, hemen her konuda siyasi tavırlar almaya hevesli bir kuruluş olarak tanınmış ve bir siyasi parti gibi, gündemi meşgul eden siyasî konulara dönük açıklamalar yapmaktan çekinmemiştir. Dahası, akademik özgürlüğü hiçe sayarak, bütün üniversitelerin aynı şekilde ve toplu açıklama yapmasını istemekten çekinmemiştir. Toplumsal gerilimin odağında olan YÖK, üniversitelerin sorunlarına yeterince eğilmemiştir.

Teziç döneminin sonuna doğru yayınlanan *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi* (2007) adlı rapor, YÖK'ün eski tavrını sürdüremeyeceğinin bizzat bu tavrı sürdürenler tarafından itirafı niteliğinde olmuştur. Her ne kadar *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*, yükseköğretimin amaçları, başörtüsü ve katsayı gibi konularda özgürlükçü bir yaklaşım içermiyor olsa da; rapor, sınav sistemi ve YÖK'ün eleştirisini de içerdiğinden ve titiz bir çalışmanın ürünü olduğundan, genel olarak memnuniyetle

karşılanmıştır (Bumin, 2006; Erdoğan, 2006; Gülalp ve Saban, 2006). Ne var ki, YÖK, hükümetle diyalog geliştirememiş ve raporun taslağını MEB'e göndermeden Cumhurbaşkanına sunmuştur ("YÖK raporu Bakanlığa gitmedi," 2007). Özetle, YÖK, topluma ve devlete karşı daha sorumlu olması gerektiğini hissetmiş, fakat gerek hükümetle diyalog geliştiremediği, gerekse toplumsal talepleri göremediği ve akademik özgürlükler karşısında yasakçı tavrını sürdürdüğü için, çözüm adına hiçbir köklü adım atamamıştır. Böyle bir ortamda, 22 Ağustos 2007 tarihinde Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi ve ardından Gül'ün YÖK Başkanı olarak Prof. Dr. Yusuf Ziya Özcan'ı ataması ile birlikte YÖK, hem toplumun çeşitli kesimleriyle hem de hükümet ve muhalefetle olumlu ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Böylece, YÖK'te bir normalleşme süreci başlamıştır.

Özcan, atandığında yaptığı ilk açıklamada, "İki vizyonum var. Bunlardan bir tanesi bütün yasakların üniversitelerden kalkması, ikincisi de üniversitelerin asli görevi olan bilimselliğe daha fazla önem vermeleri" diyerek, YÖK'ün eski yasakçı tavrını sürdürmeyeceğini, bunun yerine akademik konuları öne çıkaracağını vurgulamıştır ("YÖK Başkanı Özcan", 2007). Özcan döneminde YÖK ile hükümet ve Cumhurbaşkanlığı arasındaki iletişimsizlik ortadan kalkmış ve YÖK, toplumsal talepleri daha fazla dikkate almaya başlamıştır. Toplumsal taleplerin başında, üniversitelerdeki yasakların son bulması, üniversite giriş sisteminde uygulanan katsayı farkının kaldırılması, üniversite sayısı ile öğrenci kontenjan sayılarının artırılması gelmekteydi.

Eğitim özgürlüğünü kısıtlayan uygulamalar, 2008 yılında sadece YÖK'ün değil, siyasilerin de gündeminde yer etmiştir. Bu konudaki en önemli adım, 2008 yılında AK Parti ve MHP'nin desteğiyle bir Anayasa değişikliği yapılması ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 42. maddesine şu fıkranın eklenmesidir: "Kanunda açıkça yazılı olmayan herhangi bir sebeple kimse yükseköğrenim hakkını kullanmaktan mahrum edilemez. Bu hakkın kullanımının sınırları kanunla belirlenir." Yeni düzenleme, her türlü keyfi yasakçılığı sonlandırmak amacını taşıyordu. Bu düzenleme, CHP tarafından Anayasa Mahkemesine götürülmüştür. Düzenleme, 5.6.2008 tarihli 2008/116 sayılı karar ile Anayasa Mahkemesi tarafından, "Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen Cumhuriyetin temel niteliklerini dolaylı bir biçimde değiştiren ve işlevsizleştiren bu düzenleme Anayasa'nın 4. maddesinde ifade edilen değiştirme ve değişiklik teklif etme yasağına aykırı olduğundan," yani laikliğe aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilmiştir (Anayasa Mahkemesi, 2008).

Üniversitelerdeki başörtüsü sorununu çözmeye dönük bu adım, sonuçsuz kalınca, bu sorunun, uygulamada çözülebileceği fikri yaygınlaşmış ve zaten rektörler değiştikçe yasağın yaygınlığı fiilen azalmıştır. 12 Eylül 2010 referandumu öncesinde ve sonrasında siyasi partiler arasında başörtüsü yasağına anayasal çözüm tartışmaları devam ederken, YÖK, yükseköğretim sisteminde normalleşme sürecini başlatan önemli bir adım atmıştır (Özhan, Ete ve Bölme, 2010, ss. 156-157). Şapka taktığı için dersten atılan bir kız öğrencinin YÖK'e başvurması üzerine, YÖK, ilgili üniversiteye bir yazı göndermiş ve "disiplin yönetmeliğine uymayan öğrenci dersten çıkartılamaz, ancak tutanak tutulabilir" uyarısında bulunmuştur. Bu talimatla birlikte, başörtüsü yasağı sorunu, yasakçı birkaç üniversite ve öğretim üyesi dışında, fiili olarak çözülmüştür. Ayrıca, Özcan'ın yönlendirmesiyle, önceden ÖSYM'nin yaptığı sınavlarda uygulanan başörtüsü yasağı da kaldırılmıştır.

Son yıllarda YÖK'te yaşanan normalleşmenin örneklerinden biri de, yurtdışından alınmış diplomaların denkliğine ilişkindir. Daha önce ifade edildiği üzere Gürüz döneminde alınan karar ile birlikte, özellikle Ortadoğu ve İslam ülkelerindeki üniversitelerden alınan diplomaların denkliği verilmemiş ve hatta daha önceki yıllarda verilen denklikler iptal edilmiştir. Hiçbir nesnel değerlendirmeye dayanmayan ve birçok bireysel hak kaybına neden olan bu uygulamalara son vermek için YÖK, 2008'den itibaren yönetmelik değişikliğine gitmiştir. 2010 yılında son şekline kavuşan Yurtdışı Yükseköğretim Diplomaları Denklik Yönetmeliği'nin 8. Maddesinde belirtildiği üzere, diploma denklikleri verilirken, diploma veren kurumun "akreditasyon ya da kalite güvencesi kuruluşları tarafından akredite edilmiş olması" gibi nesnel ölçütlere bakılması kararlaştırılmıştır. Bu yönetmelik değişikliğinden sonra, geçmişte reddedilen üniversitelere ait diploma denklikleri, ilgili şahısların başvurusu üzerine yeniden incelemeye alınmış ve şartları taşıyanlara ya diploma denkliği ya da denklik için gerekli eksik derslerini tamamlama hakkı verilmiştir.

Özcan Başkanlığındaki YÖK, hem üniversite giriş sistemindeki bazı sorunları aşmak hem de 28 Şubat döneminde uygulamaya konan üniversiteye geçişte farklı katsayı uygulamasının yol açtığı tahribatı azaltmak için, 21 Temmuz 2009'da

aldığı kararla, üniversite giriş sistemini tek aşamalı sınavdan iki aşamalı (çok oturumlu) bir hale getirmiştir. Bu sistemde, yerleştirme puanları hesaplanırken, bütün adayların AOBP'leri 0.15 katsayısı ile çarpılmaktadır. Böylece, öğrenciler artık hangi okul türü ve hangi alandan gelirlerse gelsinler, eşit şekilde yarışmaları öngörülmüştür. Bununla birlikte, meslek lisesi öğrencileri için kendi alanlarında ek puan uygulaması sürdürülmüştür. 10 yıldır tartışmaların odağında olan katsayı uygulamasının, 21 Temmuz 2009'da YÖK kararlarıyla kaldırılması, toplumda ve iş dünyası tarafından genel olarak olumlu karşılanmıştır (örn. Bezirci, 2009). Ancak katsayı farkını kaldıran, eşit katsayı düzenlemesi, Danıştay 8. Daire'ye İstanbul Barosu tarafından yapılan bir başvuru neticesinde 25 Kasım 2009 tarihinde durdurulmuş ve YÖK'ün itirazının ardından, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından onaylanmıştır. Bunun üzerine YÖK, 17 Aralık 2009 tarihinde, AOBP'lerin katsayılarını kendi alanında tercihlerde 0,15, alan dışı tercihlerde 0,13 olarak yeniden belirlemiştir. Bu düzenleme de Danıştay tarafından durdurulunca, YÖK 17 Mart 2010 tarihli toplantıda katsayıları 0,15 ve 0,12 olarak belirlemiştir. Bu son düzenlemeye yapılan itirazlar, Danıştay tarafından da reddedilince, uygulamaya konulmuştur.

2010 yılından itibaren bu katsayılar yürürlüğe girmiş ve üniversite giriş sistemine mevcut şekli verilmiştir (YÖK, 2010). Yeni sınav sistemi, yargının engelleri nedeniyle, yükseköğretime geçiş sınavlarının neden olduğu krizleri yok edememiştir; ancak bu sorunların her birini tolere edilebilir hale getirmiştir. Yeni sınav sisteminde, puan aralıklarının genişlemesi, soru sayılarının artması, her bir sorunun puan değerinin yükselmesi ve AOBP'nin yerleştirme puanı hesaplanırken etkisinin azalması nedenleri ile AOBP'nin ve katsayının neden olduğu eşitsizlik ve tabakalaştırma azalmıştır. Yeni sistem, adaylar arasında nispeten daha eşitlikçi bir yarışın önünü açmıştır (Çelik, 2011; Özer, Çavuşoğlu ve Gür, 2011).

> Normalleşme sürecinde YÖK, akademik özgürlükleri vurgulamış, toplumsal talepleri daha fazla dikkate almış ve gerginlikten kaçınmıştır.

Son yıllarda, YÖK'ün toplumsal talepleri dikkate alarak uygulamaya koyduğu çalışmalardan bir kısmı da meslekî ve teknik eğitime ilişkindir. YÖK tarafından 22 Aralık 2008 günü meslekî ve teknik eğitimin yeniden düzenlenmesine ilişkin bir dizi kapsamlı karar alınmıştır. Bu kararların bir kısmı, iki yıllık ön lisans eğitimi veren Meslek Yüksekokulları (MYO'lar)'nın; diğer bir kısmı ise dört yıllık lisans eğitimi veren meslekî ve teknik eğitim fakültelerinin sorunlarına ilişkindir. Temelde MYO ve Teknik Eğitim Fakültelerinin öğretim elemanlarının görüş ve talepleri dikkate alınarak alınan bu kararlar, meslekî ve teknik eğitimin bazı yapısal sorunları çözmeye dönük önemli yasal ve idari düzenlemeler içermektedir. Bu kararlarla, MYO programlarının müfredatları ve sanayinin talepleri arasındaki uyuşmazlık, nitelikli işgücü ihtiyacı ve programların uluslararası eşdeğerleri gözetilerek yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır. YÖK, ön lisans programlarını dolaylı yollardan teşvik etmek amacıyla Dikey Geçiş Sınavı kontenjanlarını artırmıştır. 2010–2011 öğretim yılı kontenjanları, önceki yıllara göre, yaklaşık iki katına çıkmıştır. Özellikle devlet üniversitelerinin kontenjanlarında ciddi bir artış olmuştur. 2009 yılı için 5.142 olan kontenjan, 2010 yılında 12.407'ye çıkarılmıştır. Böylece MYO mezunlarından başarılı olanların, alanlarında lisans eğitimine devam etme imkânları genişletilmiştir (Özer, Çavuşoğlu ve Gür, 2011).

Yükseköğretime erişimin artırılamaması, Türkiye'de yıllarca üniversite önünde yığılmaların olmasına neden olmuştur. Ülkemizde genç nüfusun fazla olması, yükseköğretime aşırı bir talep olması ve yükseköğretim arzının yıllarca düşük tutulması sonucunda, yükseköğretim önündeki yığılmanın önüne geçilememiş ve yükseköğretimde okullaşma oranları oldukça düşük kalmıştır. Bu sorunun üstesinden gelmek için, nicel gelişmelerin ele alındığı bölümde görüleceği üzere, YÖK bu dönemde ciddi miktarlarda kontenjan artışı gerçekleştirmiştir (bkz. **Şekil 2**). Benzer şekilde, Türkiye kaynaklı yayın sayıları artmaya devam etmiştir (bkz. **Tablo 2**).

Özcan YÖK'ün yapısını değiştirmeye yönelik arayışları engellemeye çalışmamış, bilakis, bu yöndeki arayışlara destekte bulunmuştur. Özcan "En Büyük Hayalim YÖK'ü Yok Etmek" tarzı açıklamalar yaparak (Çetinkaya, 2009), Teziç'in son döneminde yayınlanan Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi başlıklı raporla başlayan ve önceki YÖK Başkanlarının YÖK reformu

konusundaki muhafazakâr tutumlarından farklı bir duruş sergilemiştir (Özoğlu, 2011). 10 Mart 2011 tarihinde bir basın açıklaması yapan YÖK, yükseköğretim sisteminin gelinen noktada toplumsal ihtiyaçlara cevap üretemediğini kabul etmekte ve bir bütün olarak yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılması gerekliliğini kabul etmektedir (YÖK, 2011). Basın açıklamasında YÖK, yeniden yapılandırmanın dört ilkesini şöyle ortaya koymuştur:

1- Yükseköğretim kurumlarının çeşitlenmesi;

2- Etkin bir kurumsal özerklik ve hesap verebilirlik mekanizmasının kurulması;

3- Kurumsal performansın rekabet ortamı içerisinde değerlendirilmesi;

4- Kalite güvencesi mekanizmalarının oluşturulması.

Yeniden yapılandırma çalışmalarının ne tür bir yükseköğretim sistemi ve yasası öngördüğü, şu an için kamuoyuna açıklanmamıştır.

YÖK DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELERİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

YÖK'ün yeniden yapılandırılmasına ilişkin tartışmayı yapmadan önce, bir bütün olarak, YÖK döneminde yükseköğretimde yaşanan gelişmeleri kısaca toparlamakta fayda vardır. Bu dönemde, bir bütün olarak bakıldığında, yükseköğretimde aşağıda ele alınan bir takım sayısal iyileşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu iyileştirmelere rağmen, yükseköğretime olan toplumsal talebin karşılanması konusunda istenen düzeyde bir başarı yakalanamamıştır. Bunun nedeni, yükseköğretimde istikrarlı bir büyüme politikasının izlenmemiş olmasıdır. Yükseköğretim kurum sayısı ve kontenjanları belli dönemlerde artırılmışken, bu dönemleri izleyen yıllarda bu artış sağlanamamıştır.

Uzun yıllar boyunca öğrenci kontenjanının %90'ından fazlasını bünyesinde barındıran devlet üniversitelerinin sayısı, özellikle 1992 yılında Süleyman Demirel ve 2006'dan sonra Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlığı döneminde önemli oranlarda artırılmıştır. Demirel döneminde toplam 23 yeni devlet üniversitesi açılmış ve sonraki yıllarda kontenjanların artması sağlanmıştır. Erdoğan döneminde ise bugüne kadar 50 devlet üniversitesi açılmıştır (**Tablo 1**). Kısa süreli koalisyon hükümetlerinin, üniversite açma konusunda çok da başarılı olmadığı görülmektedir.

Tablo 1. Hükümetlere göre kurulan üniversite sayısı (1980-2011).

Hükümet	Başbakan	Tarih	Kurulan Üniversite		
			Devlet	Vakıf	Toplam
44. Hükümet	Bülent Ulusu	1980-1982	7	-	7
45. Hükümet	Turgut Özal	1983-1987	1	1	2
49. Hükümet	Süleyman Demirel	1991-1993	23	1	24
50. Hükümet	Tansu Çiller	1993-1995	2	1	3
53. Hükümet	A. Mesut Yılmaz	1995-1996	-	5	5
54. Hükümet	Necmettin Erbakan	1996-1997	-	1	1
55. Hükümet	A. Mesut Yılmaz	1997-1999	-	9	9
57. Hükümet	M. Bülent Ecevit	1999-2002	-	5	5
59. Hükümet	Recep Tayyip Erdoğan	2003-2007	32	7	39
60. Hükümet	Recep Tayyip Erdoğan	2007-2011	18	32	50

Kaynak: Günay ve Günay (2011) ve Başbakanlık (2011) verileri kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Vakıf üniversitelerinin kurulmasına gelince, bu konuda hükümetlerle birlikte YÖK'ün tavrı da özellikle belirleyici olmuştur. Bilindiği üzere, üniversite kurmak isteyen vakıfların talepleri, YÖK'ün görüşü sonrasında Milli Eğitim Bakanlığı eliyle TBMM gündemine alınmaktadır. Doğramacı döneminde iki vakıf üniversitesi, Sağlam döneminde bir, Gürüz döneminde 21, Teziç döneminde altı, Özcan döneminde ise 32 vakıf üniversitesi kurulmuştur (Günay ve Günay, 2011). Bu rakamlardan görüldüğü üzere, Gürüz ve Özcan döneminde vakıfların YÖK tarafından desteklendiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Gürüz döneminde özellikle 28 Şubat sonrası dönemde kimi ideolojik nedenlerden ötürü bazı vakıfların başvurularına olumsuz yaklaşılmıştır. Gürüz döneminin yükseköğretim sisteminin gelişmesi açısından en önemli eksikliği, bu dönemde, 21 vakıf üniversitesinin kurulmasına rağmen, hiçbir devlet üniversitesinin açılmamış olmasıdır.

Yükseköğretimdeki okullaşma oranları özellikle 2008 yılından sonra hızla artmıştır. Bu artışta yeni açılan üniversiteler, kontenjan artırımı ve öğrenci af yasaları etkili olmuştur.

Gürüz ve Özcan dönemleriyle kıyaslandığında Teziç döneminde, vakıflara karşı, olumsuz bir tavır gözlenmektedir. Teziç döneminin sonunda, 2007 yılında bir vakıf üniversiteleri raporu yayınlanmıştır. Bu rapor, dönemin YÖK yönetiminin vakıflara bakışını özetler mahiyettedir. Söz konusu rapor, şu tehdit edici ifadelerle bitmektedir:

> **Yapılan değerlendirmeler göstermektedir ki, ana başlıklarla yukarıda özetlenen sorunların yakın gelecekte çözülmemesi, vakıf üniversitelerinin önemli bir bölümünü, 1970'li yıllarda yaşanan özel üniversitelerin akıbeti ile karşı karşıya getirebilir. Böyle bir durumla karşılaşılmamasında elbette ilk sorumluluk, bu üniversitelerin kurucularına ve öteki yetkililerine düşmektedir.**
>
> **Yükseköğretim Kurulu, kendine verilen yasal yetkiler çerçevesinde, olumsuz bir gidişe meydan vermemek ve vakıf üniversitelerinin, kuruluş amaçları doğrultusunda gelişmelerini ve kurumsallaşmalarını hızlandırmak için bu kurumlar üzerindeki denetimini sürdürmekte, vakıf üniversitesi açma başvurularının değerlendirilmesinde, program açma ve kontenjan vermede olabildiğince titiz davranmaktadır.** (YÖK, 2007b, s. 21, vurgu raporun kendisine aittir)

Türkiye yükseköğretiminin YÖK döneminde (1981-halen) genel olarak öğrenci sayısında da bir artış sağlanmıştır. 1984 yılında 322.320 olan toplam yükseköğretim öğrenci sayısı 2011 yılı itibariyle 1.713.923'ü açıköğretim ve 2.103.163'ü örgün eğitim öğrencisi olmak üzere 3.817.086'ya ulaşmıştır (**Şekil 2**). Son yıllarda öğrenci sayısındaki artış, dikkat çekicidir. 2009 yılında örgün eğitim yükseköğretim kontenjanları %27,2 oranında artarken, 2010 yılında %18,4'lük bir artış görülmüştür. Kontenjanlardaki artışa paralel olarak yükseköğretim toplam öğrenci sayısında 2009 yılında %15,5; 2010 yılında %20,7 ve 2011 yılında da %8,1 oranında artış olmuştur (Günay ve Günay, 2011). Böylece, YÖK'ün (2007) *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*'nde 2025 için öngörülen 3.380.000 toplam öğrenci sayısına, daha şimdiden kontenjan artışları sayesinde erişilmiştir. Benzer şekilde, 2015 için öngörülen örgün öğrenci sayısına (1.920.000) da daha şimdiden erişilmiş, 2020 için öngörülen 2.360.000 sayısına da yaklaşılmıştır. Öğrenci sayısındaki en hızlı büyümenin 2008 yılından sonra gerçekleştiği görülmektedir. Diğer ülkelerle kıyaslandığında, Türkiye, bu yılda en hızlı büyüyen yükseköğretim sektörüne sahiptir (UNESCO Institute for Statistics, 2011). 2008 yılından sonra YÖK'ün mevcut yükseköğretim kurumlarının kontenjanlarını artırması ve yeni devlet üniversitelerinde kurulan yeni programlar ile yükseköğretim, hızlı bir büyüme yaşamıştır. Dahası, 2008'den sonra çıkarılan öğrenci afları da öğrenci sayısının artmasını sağlamıştır.

Yükseköğretimdeki bu büyüme, yükseköğretime erişimle ilgili hedefe, öngörülenden çok daha önce ulaşılmasını sağlamış; Teziç Başkanlığındaki YÖK'ün 2007 yılında yayınladığı raporda 2015 yılı için öngörülen öğrenci sayısı ve örgün yükseköğretimde okullaşma oranlarına, 2009–2010 yılında ulaşılmıştır (Özoğlu, 2011; YÖK, 2007a).

Şekil 2. Yükseköğretim öğrenci sayısının yıllara göre artışı (1984–2011).

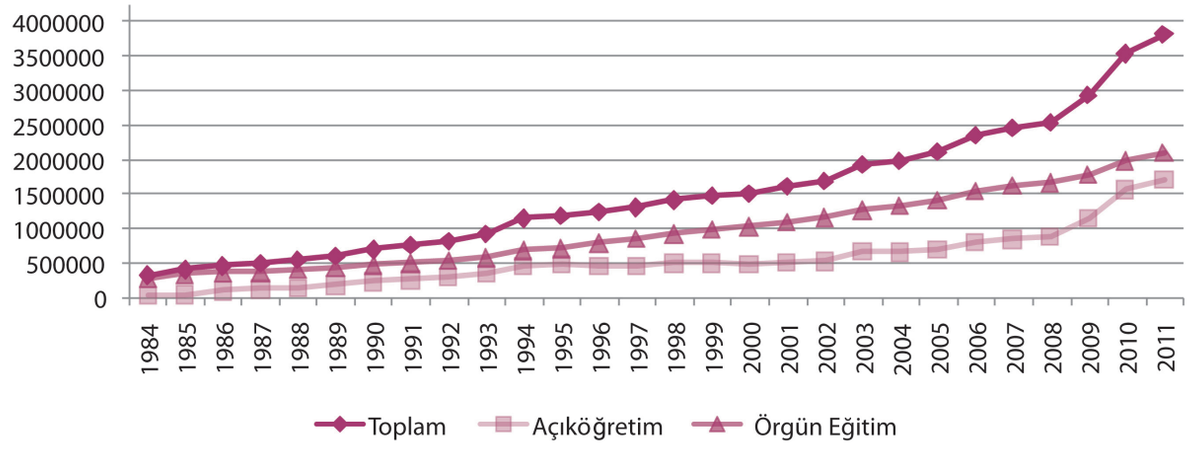

Kaynak: Günay ve Günay, 2011.

Türkiye'de YÖK ile birlikte ve özellikle 1990'lı yıllardan beri, yükseköğretimde okullaşma oranlarının artırılmasında, açıköğretim alternatif bir yol olarak görülmüş ve okullaşma oranlarının artırılmasında önemli bir işlev görmüştür. Açıköğretim öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısı içerisindeki payı, özellikle gelişmiş ülkelere göre, her zaman yüksek olmuştur. Bunun temel nedeni, son yıllara kadar örgün öğretim kontenjanlarının sınırlı olmasıdır. Son yıllarda açıköğretimin yükseköğretim içerisindeki payı, %40'ların üzerine çıkmıştır. Güney Afrika, Tayland ve Sri Lanka gibi gelişmekte olan ülkelerde de açık ve uzaktan eğitimin payı %30'ların üzerindedir (YÖK, 2007a). Gelişmiş ülkelerde ise lisans düzeyinde bu oran, yüzde 10'un altındadır. Örneğin, 2008 verilerine göre, Amerika'da lisans düzeyinde uzaktan eğitim programlarına kayıtlı öğrenci oranı %4'tür (U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, 2011). Örgün yükseköğretim sistemimizde artık ciddi bir genişleme olduğu için, açıköğretimin yükseköğretim sistemi içerisindeki payının önümüzdeki yıllarda düşmesi beklenmektedir.

Yükseköğretim sistemi içerisinde vakıf yükseköğretim kurumlarının öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısı içerisindeki oranı, genel olarak bir artış eğilimindedir. 2004–2005 öğretim yılında vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayısının toplam örgün yükseköğretim öğrenci sayısına oranı %6,71 iken (YÖK, 2007a), bu oran 2010–2011 öğretim yılında %9,37'ye yükselmiştir (Günay ve Günay, 2011). Böylece, son yıllarda vakıf üniversitelerinde okuyan öğrenci sayısının, toplam içindeki oranı ciddi oranda artmıştır. Bu artış, toplam yükseköğretim öğrenci sayısının da önemli oranda artırıldığı düşünüldüğünde, daha da anlamlıdır.

Son yıllarda 18–24 yaş yükseköğretim okullaşma oranında önemli bir gelişme yaşanmıştır. Ancak, Türkiye'de yükseköğretim mezunlarının oranı, gelişmiş ülkelerin hâlâ oldukça gerisindedir. Özellikle, 25–34 ve 55–64 yaş arası nüfusa bakıldığında, Türkiye'deki yükseköğretim mezun oranı OECD ülkeleri arasında, Brezilya'dan sonra en az olan ülkedir (**Şekil 3**).

Türkiye'de ortaöğretimde okullaşma oranlarının son yıllarda hızla artması, yükseköğretime yönelik talebi artırmıştır. Türkiye yükseköğretiminin hem bu toplumsal talebi karşılaması hem de gelişmiş ülkelerdeki okullaşma oranlarını yakalayabilmesi için son yıllarda yakalanan büyüme ivmesinin önümüzdeki yıllarda da devam etmesi büyük önem arz etmektedir (Tanrıkulu, 2011). Yükseköğretimde sürdürülebilir bir büyümenin yakalanabilmesinin en kritik koşulu, yükseköğretim arzını sağlayan yükseköğretim kurumlarının öğretim üyesi sayılarının artırılması için bazı tedbirlerin alınmasıdır (Özer, 2011).

Şekil 3. OECD ülkelerinde yaşlara göre yükseköğretim mezunu nüfusun oranı (2009).

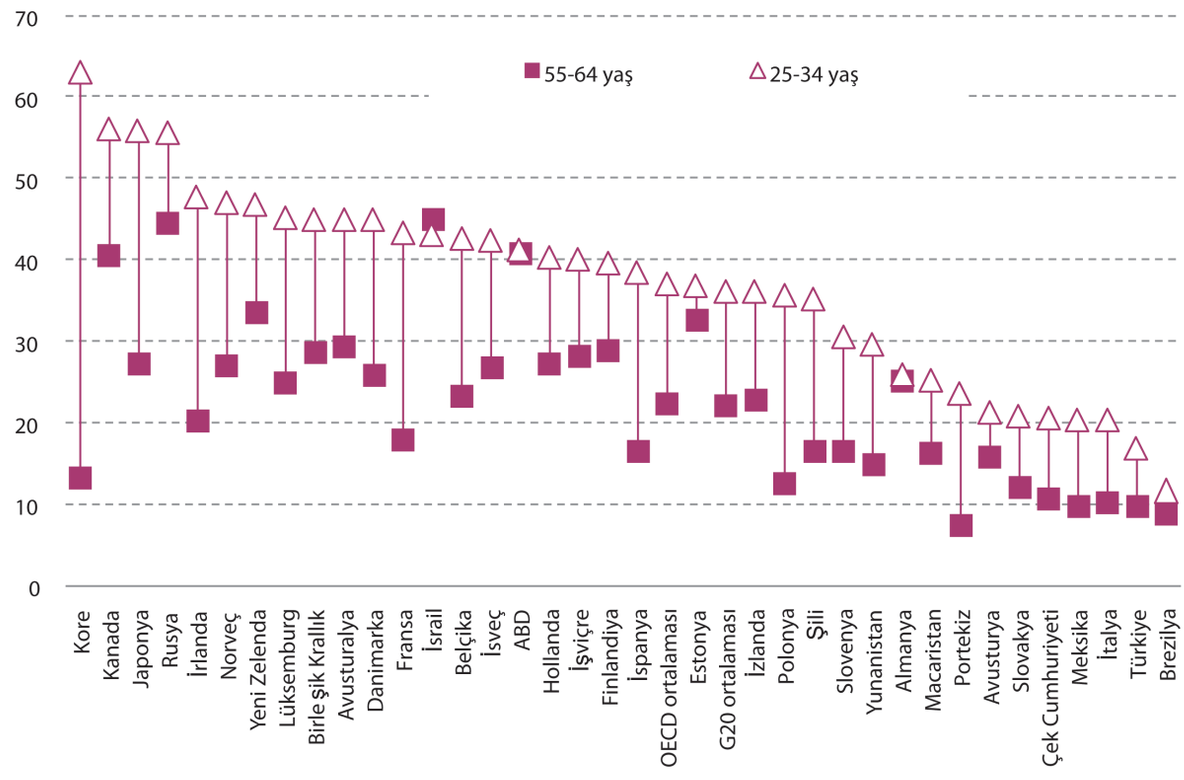

Kaynak: OECD, 2011.

Öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı gelişmiş ülkelerde 10 ile 15 arasında değişmektedir (OECD, 2011). Türkiye'de bu oranın yüksek olması (17,8), yükseköğretimde büyümeyi ve eğitim-öğretimin kalitesini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, bu oran, bölge, üniversite ve alan tabanlı olarak ciddi anlamda değişmektedir. Örneğin, 2009–2010 verilerine göre, lisans düzeyinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı uygulamalı sosyal bilimlerde 59, 2 iken bu oran dil ve edebiyatta 48,1, ziraat ve ormancılıkta 15,8 ve sağlık bilimlerinde ise 8,3'tür (Tanrıkulu, 2011). Aynı ilde bulunan ODTÜ ve Hacettepe Üniversiteleri arasında bile büyük bir fark vardır. ODTÜ'de öğretim üyesi başına 34,5 öğrenci düşerken, bu oran Hacettepe Üniversitesinde 23,4'tür. Özellikle yeni açılan üniversitelerde büyük bir öğretim üyesi ihtiyacı vardır. Öğretim elemanı yetersizliği, öğretim üyelerinin ders yükünü artırmakta; buna bağlı olarak, bir taraftan eğitimin kalitesi düşmekte, diğer taraftansa sürekli ve disiplinli bir çaba gerektiren bilimsel araştırma faaliyetlerini sekteye uğratmaktadır. Dolayısıyla, üniversitelerimizde bilim üretme ve AR-GE fonksiyonu ile topluma hizmet fonksiyonu geri planda kalırken, eğitim-öğretim fonksiyona ön plana çıkmaktadır (Özoğlu, 2011).

Yükseköğretim sisteminin genişlemesi ile birlikte Türkiye'deki bilimsel yayınlarda da bir gelişme yaşanmıştır (**Tablo 2**). Daha önce de işaret edildiği üzere, YÖK döneminde her geçen gün bilimsel yayın sayısı artmaktadır. Bilimsel yayın sayısının artmasındaki temel motivasyon, yayın teşviklerinin yapılması ve akademik terfilerde bu yayınların dikkate alınmasıdır. Bu artışa ilişkin diğer önemli bir husus ise, genel olarak yükseköğretim sistemindeki akademisyen sayısının artmasıdır. ISI verilerine göre, 2000 yılında Türkiye kaynaklı bilimsel yayın sayısı 7.000 civarındayken, bu sayı 2005'te 17.500 civarında, 2010 yılında ise 28.000'e yaklaşmıştır. Scopus verilerine göre, Türkiye'nin dünya ülkeleri sıralamasındaki yeri de her geçen yıl daha ileri gitmektedir. 2000'de Türkiye dünyada bilimsel yayın sayısı (makale, değerlendirme ve konferans metni) bakımından 25. sıradayken, 2004'te 20. sıraya, 2007'de 19. sıraya, 2008'de 18. sıraya, 2009'da 17. sıraya kadar yükselmiştir (SCImago, 2011).

Tablo 2. Türkiye kaynaklı bilimsel yayın sayıları (2000–2010).

Yıl	Yayın Sayısı
2000	6.979
2001	8.380
2002	10.806
2003	13.155
2004	16.299
2005	17.433
2006	20.097
2007	24.094
2008	24.842
2009	27.786
2010	27.091

Kaynak: ISI-Web of Science verileri kullanılarak ULAKBİM (2011) tarafından hazırlanmıştır.
Not: Güncelleme Ekim 2011. Özellikle son yıllara ait yayınlar, indekslendikçe yayın sayıları değişmektedir.

OECD (2011) verilerine göre Türkiye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıladan (GSYH) eğitime ayırdığı bütçe, OECD ülkeleri ile kıyaslandığında oldukça düşüktür. Her ne kadar son yıllarda yükseköğretime ayrılan kaynaklar artırılmış olsa da, Türkiye'de yükseköğretim harcamalarının GSYH içindeki payı hâlâ %1 civarındadır (**Tablo 3**). OECD ülkeleri yükseköğretime GSYH'nin ortalama %1,5'unu, AB ülkeleri ise ortalama %1,3'ünü ayırmaktadır. Fakat yükseköğretim sisteminin çok gelişmiş olduğu ABD'de bu oran %2,7; Kore'de ise %2,6'dır.

Tablo 3. Yükseköğretim bütçesinin GSYH ve konsolide bütçe içindeki payları (1997–2011).

	GSYH'deki Payı (%)	Konsolide Bütçedeki Payı (%)
1997	0,66	3,08
1998	0,53	2,69
1999	0,66	2,48
2000	0,59	2,25
2001	0,62	2,86
2002	0,67	2,50
2003	0,76	2,29
2004	0,70	2,57
2005	0,81	3,37
2006	0,82	3,33
2007	0,77	3,18
2008	0,79	3,30
2009	0,87	3,37
2010	0,83	3,26
2011	0,99	3,68

Kaynak: MEB (2011) verilerine dayalı olarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının sayısı ve yükseköğretimdeki öğrenci sayısı çok ciddi oranda büyürken, yükseköğretime ayrılan kaynakların aynı oranda gelişmemesi sorunlu bir durumdur. Yükseköğretimin kalitesini geliştirmek, sürekli bir büyüme eğilimi içinde olan Türkiye yükseköğretiminin sağlıklı ve istikrarlı bir şekilde gelişmesini sağlamak için yükseköğretime ayrılan kaynakların artırılması gereklidir.

Yükseköğretim tartışmalarında zaman zaman dile getirilen bir husus, yükseköğretim kurumlarının akredite edilmesi amacıyla bir akreditasyon kurumu kurulması önerisidir (Ergüder ve ark., 2009). Dünyada yükseköğretim kurumları ve öğrenci sayılarında önemli artış yaşanınca ve büyüyen yükseköğretim sisteminin finansmanında sıkıntılar baş gösterince, kalite güvencesi konusu karar alıcılar tarafından daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. UNESCO'nun bir yayınında belirtildiği gibi, ABD ve Avrupa'da uygulanan bir takım kalite güvence sistemlerinin, yerel analizler yapılmadan ve ihtiyaçlar gözetilmeden –Türkiye gibi- gelişmekte olan ülkelerde kopyalanması, hem sonuçsuz olabilir (Altbach, Reisberg ve Rumbley, 2009) hem de büyüme eğilimini olumsuz etkileyebilir. Oysa kalite güvencesine ilişkin çalışmalar, Avrupa yükseköğretiminde de tartışmalıdır. Kalite güvencesinden sorumlu birtakım merkezî kuruluş ve ajansların işleyişine ilişkin en temel sorun, değerlendirme için bu kurumların çok fazla bürokratik iş ve kırtasiye işlemlerinin yapılmasını istemesidir. Kalite güvence sistemi adına yapılan çalışmaların gereksiz iş yükü nedeniyle akademik verimliliği ve etkinliği azalttığı yönünde dünyada ciddi bir tartışma yaşanmaktadır (Hussey ve Smith, 2010).

> Son yıllarda yükseköğretime ayrılan kaynaklar artırılmış olsa da, Türkiye'de yükseköğretim harcamalarının GSYH içindeki payı hâlâ %1 civarındadır. OECD ülkeleri yükseköğretime GSYH'nin ortalama %1,5'unu, AB ülkeleri ise ortalama %1,3'ünü ayırmaktadır. ABD'de bu oran %2,7; Kore'de ise %2,6'dır.

Türkiye'deki yükseköğretim sisteminin aşırı merkezi yapısı ve YÖK'ün sahip olduğu geniş yetkiler dikkate alınmadan, YÖK'e ilaveten üniversiteler üzerinde yetki ve sorumluluk sahibi bir kalite güvence ve akreditasyon kurumunun kurulmasının bürokratik yükü artırabileceği ve üniversitelerin zaten sorunlu olan özerkliklerini daha da sınırlandırabileceği söylenebilir (Özer, Gür ve Küçükcan, 2010).

SONUÇ YERİNE: YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

YÖK'ün yetkilerinin azaltılması, eşgüdüm ve planlamadan sorumlu bir üst kurula dönüştürülmesi, üniversitelerin idari ve mali özerkliklerinin artırılması, yükseköğretimde hesap verebilirliğin geliştirilmesi gibi hususlarda toplumun değişik kesimlerinde neredeyse tam bir uzlaşı vardır (DPT, 2000, 2006; Ergüder, 2008; Gürüz, 2008; Küçükcan ve Gür, 2009; Mutluer, 2008; TÜBA, 2003; TÜSİAD, 2003; Üçışık, 2011; World Bank, 2008; YÖK, 2007a). Genel bir eğilim olarak, üniversitelerin farklılaşmasına izin veren daha az merkeziyetçi bir yapı önerilmekte ve yükseköğretim kurumlarının tektipleşmeden kurtarılması ve her bir üniversitenin kendi misyonu çerçevesinde farklılaşmasına izin vermesi talep edilmektedir. Yükseköğretime dair bunca uzlaşının olması, yükseköğretimde değişiklik yapmak için büyük bir fırsattır. Ne var ki, yeniden yapılandırma konusundaki bu geniş uzlaşıya rağmen, nasıl bir strateji izleneceği ve neler yapılması gerektiği konusunda farklı kesimlerce kabul edilen genel bir çerçeve ortaya konulamadığı için, yükseköğretimi yeniden düzenleme adına atılan adımlar sonuçsuz kalmıştır.

Yükseköğretimde yapılmak istenen değişiklikler, siyasi ayrışmaların yansıdığı ve dolayısıyla üzerinde bir türlü uzlaşı sağlanamayan bir alan olagelmiştir. Özetle, yükseköğretime ilişkin yetkilerin kimlerde olacağı ve nasıl kullanılacağı, bir

iktidar mücadelesi olarak ele alınmıştır. Bundan dolayı, YÖK'ün kuruluşundan beri yükseköğretimin yeniden yapılandırılması konusundaki talep ve çabalar kamuoyunda yüksek sesle dillendirilmesine rağmen, bu konuda köklü bir adım atılamamıştır. Böylece, konu, gündemde var olmaya devam etmektedir. Örneğin 61. Hükümet Programı, (2011) daha önceki yıllarda ve hükümet programlarında olduğu gibi, yükseköğretimin tüm yönleri ile reforma tabi tutulacağını, bu sayede üniversitelerin daha özerk olacağını ve rekabetçiliğin gelişeceğini, YÖK'ün "sadece üniversiteler arasında koordinasyon, akreditasyon sağlayan ve kalite standartları belirleyen bir kurum haline" dönüştürüleceğini belirtmiştir. Ayrıca, YÖK, 2011 Şubat ayında bir yeniden yapılanma hazırlığı içinde olduğunu duyurmuş ve bu konuda çalışmalara başlamıştır.

YÖK'ün kaldırılması yönündeki talepler de zaman zaman dillendirilmektedir. Fakat bu konudaki yaygın tartışma, YÖK'ün kaldırılıp kaldırılmayacağı üzerine değil, YÖK'ün nasıl bir yeniden yapılanmaya tabi tutulacağına ilişkindir. Zaten YÖK'ü eleştirenlerin önemli bir kısmı da YÖK'ün kaldırılmasından ziyade, yeniden yapılandırılmasını talep etmektedirler. Sözgelimi, Tunçay'a (1984) göre, YÖK'ün varlığı devam etmelidir ve hatta 1982 Anayasa'sının ilgili maddelerinin değiştirilmesine gerek yoktur; bazı kanuni düzenlemelerin yapılması yeterlidir. Yukarıda ifade edildiği üzere, YÖK'ün kaldırılmasından ziyade, kurumun planlama ve koordinasyondan sorumlu bir üst kuruluşa dönüştürülmesi konusunda geniş bir uzlaşı vardır.

Şu ana kadar, YÖK'e ilişkin tartışmaların ve önerilerin ana ekseni, YÖK'ün üye kompozisyonunun nasıl olması gerektiğine ilişkindir (örn. Gürüz, 2008). Benzer şekilde, kanun taslaklarında da, daha çok, üye kompozisyonu üzerine değişiklikler gündeme gelmiştir (Şimşek, 2006). Rektörlük seçimi, üniversitelerin finansmanı, mali özerklik, idari özerklik, üniversitelerin toplum ile ilişkileri, üniversitelerin devlet ve hükümet ile ilişkilerinin nasıl olacağına ilişkin tartışmalar, daha geri planda kalmıştır. Bu konularda tartışmalar, yaygınlık kazanmamış ve konuya ilişkin öneriler, olgunlaştırılıp uzlaşı ortamının oluşturulması sağlanmamıştır.

Bu raporda ele alındığı üzere YÖK, zaman zaman üniversiteler üzerine oldukça baskıcı olmuş ve akademik özgürlükleri kısıtlayan uygulamalara gitmiştir. Bununla birlikte, YÖK'ün baskıcı olduğu durumlarda, genellikle Cumhurbaşkanı'nın örtülü bir desteği olmuş ve siyaset kurumu ya olanlara göz yummuş ya da zayıflığından dolayı ses çıkaramamıştır. 2007 yılında yapılan Anayasa Referandumu sayesinde yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanı, artık halk tarafından seçilecektir. Bu değişiklikten önce, 1982 Anayasasına göre Cumhurbaşkanının yürütmenin "sorumsuz" kanadını temsil etmesi, Cumhurbaşkanının YÖK ve üniversitelere yaptığı atamalarda toplumsal talepleri zaman zaman görmemesine neden olmuştur. Dahası, üniversitelerin de çoğu zaman baskıcı politikaları hemen benimsedikleri ve akademik özgürlükleri yeterince savunmadıkları görülmektedir. Bir başka ifadeyle, üniversiteler evrensel olarak kendilerinden beklenen, hangi şartlar altında olursa olsun, hak ve hakikati savunma (*advocacy*) görevini yeterince yerine getirememiştir. Dolayısıyla, eleştirilerin sadece YÖK üzerine ve YÖK Başkanları üzerine yapılması, makul değildir. Genel olarak, Cumhurbaşkanı ve hükümetler, toplumda çatışmadan uzak tavırlar izlediği zaman, YÖK de daha uzlaşımcı bir yol izlemiştir. Üniversiteler ise ülkenin genel siyasi durumundan maalesef hemen etkilenme eğiliminde olmuşlardır.

Son yıllarda yükseköğretime ilişkin ciddi bir normalleşme yaşanmıştır. Bu normalleşme, yükseköğretimdeki reform çalışmaları için, oldukça uygun bir zemin oluşturmuştur ve reform beklentileri hâlâ karşılanmamıştır. Yükseköğretimde kalıcı bir normalleşme için, yükseköğretimin toplum ve devlet ile olan ilişkisinin yeniden kurgulanmasına ihtiyaç vardır. Muhtemel bir yükseköğretim reformunun en önemli bileşeni, yükseköğretim sisteminin topluma karşı hesap verebileceği bir mekanizmanın kurulmasıdır. Mevcut yükseköğretim sisteminin kurucu figürü olan Cumhurbaşkanının artık halk tarafından seçilecek olması, son yıllarda yaşanan normalleşmeyi muhkemleştirme ve topluma hesap verebilirliği artırma potansiyeline sahiptir.

KAYNAKLAR

"'Kemal Gürüz' dedi." (1999, 7 Aralık). *Hürriyet*. http://arsiv.sabah.com.tr/1999/12/07/p07.html

"104 El-Ezher'linin öğretmenliği iptal." (2001, 12 Ekim). *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=21146

"3 rektör adayına türban çelmesi." (1998, 24 Ekim). *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-44356

"Gürüz'e çok ağır itham." (1999, 16 Haziran). *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-86017

"Hesaplaşmak istiyorlar." (2003, 20 Ağustos). *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=166353

"Kıraç'tan Gürüz'ün mücadelesine destek." (2003, 4 Temmuz). *Milliyet*. http://www.milliyet.com.tr/2003/07/04/siyaset/siy09.html

"MEB'in Pedagojik Formasyon Kursu'na durdurma." (2006, 19 Nisan). *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=4278746

"Rektörler: Hükümet yetkimizi gasp etti." (2003, 10 Ekim). *Milliyet*. http://www.milliyet.com.tr/2003/10/10/siyaset/siy04.html

"Rektörlerden 96 hatırlaması." (2002, 22 Aralık). *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=117241

"Rektörlerden muhtıra gibi açıklama." (2007, 5 Nisan). *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=6275760

"Rektörlerden rejim uyarısı" (2003, 22 Ağustos). *Akşam*. http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/08/22/gundem/gundem4.html

"Rektörlerden yeşil ışık." (2003, 22 Ağustos). *Yeni Şafak*. http://www.tumgazeteler.com/?a=176591

"Taslak sızdı, kel göründü." (2003, 4 Temmuz). *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=80377

"TÜMÖD: Faşist YÖK yok edilmeli." (2000, 12 Eylül). http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/29945.asp

"Üniversitede şeriatçı kadro operasyonu." (1998, 9 Ağustos). *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-32812

"Vahabi bataklığında ülkeyi boğdurmayız." (2002, 21 Aralık). *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=117011

"YÖK Başkanı Özcan: Bütün yasaklar Üniversitelerden kalkacak." (2007, 11 Aralık). *Milliyet*, http://www.milliyet.com.tr/2007/12/11/son/sonsiy19.asp

"YÖK Başkanı Teziç: Yurtdışına gidenler geri çağrılmalı." (2007, 17 Mart). *Milliyet*. http://www.milliyet.com.tr/2007/03/17/guncel/gun06.html

"YÖK raporu Bakanlığa gitmedi." (2007, 3 Mart). *Yeni Şafak*. http://yenisafak.com.tr/Gundem/?t=03.03.2007&i=32833

"YÖK: Referandum iptal edilmeli." (2007, 5 Ekim). *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=7429151

"YÖK'te 'sert' geri adım." (2004, 2 Haziran). *Akşam*. http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/06/02/politika/politika1.html

49. Hükümet Programı. (1991). *Başbakan Sayın Süleyman Demirel Başkanlığındaki 49. hükümet programı*. http://www.yerelsecim.com/49_hukumet.htm

50. Hükümet Programı. (1993). *Başbakan Sayın Tansu Çiller Başkanlığındaki 50. hükümet programı*. http://www.yerelsecim.com/50_hukumet.htm

51. Hükümet Programı. (1995). *Başbakan Sayın Tansu Çiller Başkanlığındaki 51. hükümet programı*. http://www.yerelsecim.com/51_hukumet.htm

52. Hükümet Programı. (1995). *Başbakan Sayın Tansu Çiller Başkanlığındaki 52. hükümet programı*. http://www.yerelsecim.com/51_hukumet.htm

58. Hükümet Acil Eylem Planı. (2003). *T.C. 58. hükümet acil eylem planı*. http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep.pdf

58. Hükümet Programı (2002). *58. Abdullah Gül hükümeti programı*. http://www.yerelsecim.com/58_hukumet.htm

61. Hükümet Programı. (2011). *61. hükümet programı*. http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pgGovProgramme.aspx

Akyol, T. (2000, 19 Ekim). Akademik özgürlük. *Milliyet*. http://www.milliyet.com.tr/2000/10/19/yazar/akyol.html

Alçın, S. (2010). Sunuş. N. Ergüneş ve S. Alçın (Ed.), *Neoliberal dönüşüm sürecinde üniversiteler* içinde (ss. 9-12). İstanbul: Tarem.

Altan, A. ve Düzen, N. (1991, Kasım). [Yükseköğretim Kurulu Başkanı İhsan Doğramacı ile Star 1 televizyonunda yapılan söyleşide sorulan sorular ve bu sorulara verilen cevapların transkripsiyonu]. (LA948.A483 1992) Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi: Ankara.

Altbach, P.G., Reisberg, L. ve Rumbley, L.E. (2009). *Trends in global higher education: Tracking an academic revolution*. Paris: UNESCO.

Anayasa Mahkemesi. (2008). Karar no: 2008/116. http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=2608&content=

Arslan, A. (2004). *Kısır döngü: Türkiye'de üniversite ve siyaset (1969-2004)*. İstanbul: Truva.

Başbakanlık. (2011). TC Hükümetleri. http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pCabinetRoot.aspx

Bayer, Y. (2003, 16 Eylül). YÖK, sıkışınca askere imdat! *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=171457

Bilsel, C. (1943). *İstanbul üniversitesi tarihi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Bumin, K. (2006, 8 Temmuz). 'Yükseköğretim stratejisi'ne ilişkin notlar... *Yeni Şafak*. http://yenisafak.com.tr/yazarlar/?i=998&y=KursatBumin

Coşkun, B. (2000, 20 Temmuz). YÖK nedir?.. *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-169427&yazarid=2

Çelik, Z. (2011). 2000'li yıllarda Türk eğitim sisteminin genel görünümü. B. S. Gür (Ed.), *2000'li Yıllar: Türkiye'de Eğitim* içinde (ss. 17-76). İstanbul: Meydan.

Çetinkaya, T. (2009, Temmuz). En büyük hayalim YÖK'ü yok etmek. [Yükseköğretim Kurulu Başkanı Yusuf Ziya Özcan ile yapılan söyleşi] Aksiyon, sayı 762. http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_getNewsById.action?sectionId=26&newsId=24511

Demir, R. (2008). *Üniversitenin bugünü ve yarını*. 3. Baskı. Ankara: Palme.

Doğan, Y. (2003, 11 Şubat). Rektörler Komitesinde tam 'ikiyüzlü' komedi. *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=127303

Doğramacı, İ. (1985). *The higher education reform in Turkey: results after three years*. (LA948.D64 1985) Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi: Ankara.

Doğramacı, İ. (1992). *Yükseköğretimdeki gelişmeler: özet*. (LA948.D647 1992) Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi: Ankara.

Doğramacı, İ. (2007). *Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim yönetimi*. Ankara: Meteksan.

DPT. (1979). *Dördüncü beş yıllık kalkınma planı (1979-1983)*. Ankara: DPT. http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan4.pdf

DPT. (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı. Yükseköğretim özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara: DPT. http://ekutup.dpt.gov.tr/egitim/oik550.pdf

DPT. (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı (2007–2013)*. Ankara: DPT. http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9kalkinmaplani.pdf

Ekşi, O. (2003, 8 Temmuz). Suçluların telaşıyla… *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=157788

Erdoğan, E. (2006). 17. Millî Eğitim Şûrası ve YÖK'ün Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi taslak raporu. *Milli Gazete*. http://www.milligazete.com.tr/makale/17-mill%C3%AE-egitim-s%C3%BBrasi-ve-yokun-turkiyenin-yuksekogretim-stratejisi-taslak-raporu-91234.htm

Ergüder, Ü. (2008). Recommendations. Barblan, A., Ergüder, Ü. & Gürüz, K., *Higher education in Turkey: Institutional autonomy and responsibility in a modernising society*. (Case studies by the Manga Charta Observatory for Fundamental University Values and Rights.) içinde (ss. 155-205). Bologna: Bononia University.

Ergüder, Ü., Şahin, M., Terzioğlu, T. Ve Vardar, Ö. (2009). *Neden yeni bir yüksek öğretim vizyonu?* İstanbul Politikalar Merkezi.

Göze, E. (1990). *Üniversite niçin çöktü? Profesörler geçiyor*. İstanbul: Boğaziçi.

Güçlü, A. (2003, 9 Temmuz). YÖK'ü de aratacaklar!.. *Milliyet*. http://www.milliyet.com.tr/2003/07/09/yazar/guclu.html

Güçlü, A. (2007). İçişleri Bakanı Beşir Atalay. *Milliyet*. http://www.milliyet.com.tr/2007/09/02/yazar/guclu.html

Gülalp, H. ve Saban, N. (2006, 17 Eylül). Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi. *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6248

Günay, D. ve Günay, A. (2011). 1933'ten günümüze Türk yükseköğretiminde niceliksel gelişmeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *1*(1), 1-22.

Günay, D. ve Gür, B. S. (2009). Dünyada üniversiteye giriş sistemleri ve ÖSS. İ. Bircan (Ed.), *Türkiye'nin 2023 Vizyonunda Üniversiteye Giriş Sistemi* içinde (ss. 234-243). Ankara: Atılım Üniversitesi.

Günlü, R. (2010). Türkiye'nin yüksek öğretim stratejisi: Sosyo-politik bir değerlendirme. N. Ergüneş ve S. Alçın (Ed.), *Neoliberal dönüşüm sürecinde üniversiteler* içinde (ss. 93-125). İstanbul: Tarem.

Gür, B. S. ve Çelik, Z. (2009). *Türkiye'de millî eğitim sistemi: Yapısal sorunlar ve öneriler.* (Rapor No. 1). Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Gürüz, K. (2008). *Yirmi birinci yüzyılın başında Türk milli eğitim sistemi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Hatipoğlu, M. T. (2000). *Türkiye'de üniversite tarihi*. Ankara: Selvi Yayınevi.

Hebel, S. (2004). State regents: Should they be elected or appointed. *The Chronicle of Higher Education*, *51*(8), A1.

Hussey, T. ve Smith, P. (2010). *The trouble with higher education: A critical examination of our universities*. London: Routledge.

Köylü, H. (2003a, 11 Eylül). Yalman'dan rektörlere davet. *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=88312

Köylü, H. (2003b, 19 Şubat). YÖK gidiyor, 'eşgüdüm' geliyor. *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=66528

MEB. (2011). *Millî eğitim istatistikleri: örgün eğitim. 2010-2011*. Ankara: MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı.

Mutluer, M. K. (2008). *Türkiye'de yükseköğretimin başlıca sorunları ve sorunlara çözüm önerileri*. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı: Ankara.

OECD. (2011). *Education at a glance 2011: OECD indicators*. Paris: OECD.

O'Neil, R. M. (1999). Academic freedom: Past, present, and future. P. G. Altbach, R. O. Berdahl ve P. J. Gumport, *American higher education in the twenty-first century: Social, political, and economic challenges* içinde (ss. 89-108). Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Oğuzman, K. (1973). Üniversite döneminde İstanbul Üniversitesi (1933-1973). *Cumhuriyetin 50. yılında İstanbul Üniversitesi* içinde (ss. 151-176). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Özbudun, S. ve Demirer, T. (2006). *Eğitim, üniversite, YÖK ve aydın(lar)…* Ankara: Ütopya.

Özer, M. (2011). Türkiye'de yükseköğretimde büyüme ve öğretim üyesi arzı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *1*(1), 23-26.

Özer, M., Çavuşoğlu, A. ve Gür, B. S. (2011). Restorasyon ve toparlanma dönemi: Mesleki ve teknik eğitimde 2000'li yıllar. B. S. Gür (Ed.), *2000'li Yıllar: Türkiye'de Eğitim* içinde (ss. 163-192). İstanbul: Meydan.

Özhan, T., Ete, H., ve Bölme, S. (Ed.) (2011). *2010'da Türkiye*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Özoğlu, M. (2011). Statükodan değişime: 21. yüzyılın başında Türkiye'de yükseköğretim. B. S. Gür (Ed.), *2000'li Yıllar: Türkiye'de Eğitim* içinde (ss. 125-161). İstanbul: Meydan.

Szyliowicz, J. S. (1994). Education and political development. M. Heper ve A. Evin (Ed.), *Politics in the third Turkish republic* içinde (ss.147-159). Boulder, CO: Westview.

Şimşek, Ş. (2006). *Kırmızı çizgi "YÖK."* Ankara: Nobel.

Tanrıkulu, D. (2011). *Türkiye'de yükseköğretime erişim: 2025 yılında yükseköğretim talebi karşılanabilecek mi?* (Analiz No. 33). Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Tekeli, İ. (2010). *Tarihsel bağlamı içinde Türkiye'de yükseköğretim ve YÖK'ün tarihi*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

The American Association of University Professors. (1915). 1915 declaration of principles on academic freedom and academic tenure. http://www.aaup.org/AAUP/pubsres/policydocs/contents/1915.htm

Tunç, S., Tanrıkulu, C., Karakuşoğlu, S., & Karakuş, A. (2001). *YÖK raporu*. MAZLUMDER İstanbul Şubesi.

Tunçay, M. (1984). YÖK. *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi, cilt III* içinde (ss. 680-688). İstanbul: İletişim.

TÜBA. (2003). Yeni yükseköğretim yasa tasarısı taslağı üzerine Türkiye Bilimler Akademisi Konseyinin görüşleri. http://www.tuba.gov.tr/tr/duyurular/kamuoyu-duyurulari/31-yeni-yuksekogretim-yasa-tasarisi-taslagi-uzerine-turkiye-bilimler-akademisi-konseyinin-gorusleri-31.html

TÜSİAD. (2003). *Yükseköğretimin yeniden yapılandırılması: temel ilkeler*. İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği.

U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. (2011). Learning at a distance undergraduate enrollment in distance education courses and degree programs. *Stats in Brief.* (NCES 2012-154). Washington, DC.

ULAKBİM. (2011). Türkiye adresli toplam yayın sayısı. (Güncelleme: Ekim 2011). http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/yayin/bilimsel_yayin/top_yayin_sayisi.uhtml

UNESCO Institute for Statistics. (2011). Data centre: custom tables. http://www.uis.unesco.org/

Üçışık, F. (2011). *Yükseköğretimde sorunlar ve çözüm önerileri*. İstanbul: Ötüken.

World Bank. (2008). *Turkey-Higher education policy study. Volume 1: Strategic directions for higher education in Turkey*. Report No: 39674 – TU. World Bank.

YÖK. (2010). Öğrenci seçme ve yerleştirme sistemi. Ankara: T. C. Yuksekoğretim Kurulu. http://www.yok.gov.tr/content/view/795/194/lang,tr/

YÖK. (2007a). *Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*. Ankara: T. C. Yükseköğretim Kurulu.

YÖK. (2007b). *Vakıf üniversiteleri raporu*. Ankara: T. C. Yükseköğretim Kurulu.

YÖK. (2011). Yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasına dair açıklama. https://basin.yok.gov.tr/?page=duyurular&v=read&i=248

Zeren, K. (2006, 17 Eylül). YÖK ile Milli Eğitim arasında yeni kriz. *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=5098525

Zeren, K. ve Göğem, E. (1997, 20 Eylül). Tarikatçı rektör açığa alındı. *Hürriyet*. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-265157

Türkiye'de özelde Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'nun yapısı ve genel olarak yükseköğretim sisteminin durumu, öteden beri, yoğun tartışmaların yaşandığı ve hatta toplumsal gerilimlere neden olan bir alan olmuştur. Her ne kadar yükseköğretim sisteminin bir yeniden yapılanma sürecine girmesi gerektiği konusunda genel bir uzlaşı olsa da, bu yapılanmaya dönük tartışmalar, kısa sürede, yetki/iktidar kavgasına dönüşmekte ve yeniden yapılanma çabaları sonuçsuz kalmaktadır. Tartışmalar, genellikle, ne dünya yükseköğretimindeki klasik uygulamalar ile çağdaş eğilimler hakkında doyurucu bir bilgiye dayanmakta ne de Türkiye yükseköğretiminin somut ihtiyaç ve toplumsal taleplerini dikkate almaktadır.

Türkiye'nin yükseköğretim alanındaki sorunlarını minimize etmesinin, demokratik ve ekonomik gelişimine çok önemli bir katkısı olacağı inancını taşıyan SETA, yükseköğretim sorunlarına dair kısırdöngüyü aşmak adına bugüne kadar iki kapsamlı rapor yayınlamıştır. *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz* ve *Yükseköğretimde Kalite Güvencesi* başlıklarını taşıyan bu çalışmalar, yükseköğretim sisteminin temel sorun ve eğilimlerini, uluslararası karşılaştırmalı analizlere dayalı olarak incelemiştir.

Daha önceki raporların bir devamı olarak hazırlanan bu rapor, YÖK'ün 30 yıllık geçmişinin genel bir değerlendirmesini yapmaktadır. Bu raporun amacı, kurulduğu günden bugüne sürekli tartışılan, kaldırılması ya da yeniden yapılandırılması sürekli gündemde olan YÖK'ün ve YÖK'e ilişkin eleştirilerin bugüne kadarki evrimini analiz etmektir. Rapor, yeni bir Anayasa hazırlama sürecine giren Türkiye'nin önümüzdeki dönemde gündemini meşgul edecek konulardan biri olan, YÖK'ün yeniden yapılandırılması hakkında kapsamlı bir arkaplan sunmaktadır.

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
Nenehatun Caddesi No: 66
GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel:+90 312.551 21 00 | Faks :+90 312.551 21 90
www.setav.org | info@setav.org

SETA | Washington D.C. Office
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, DC 20036 USA
Tel: +1 202-223-9885 | Faks: +1 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org